cupore

KULTTUURIPOLITIIKAN TUTKIMUSKESKUS CUPORE
Cuporen työpapereita 16

Hirvi-Ijäs, Maria & Renko, Vappu

NYKYTAITEEN EKOSYSTEEMEISSÄ

TAPAUSTUTKIMUS: PRO ARTIBUS

28.2.2022

Cuporen työpapereita 16
Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore
© Tekijät ja Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiö 2022
ISBN 978-952-7200-66-7 (pdf)
ISSN 2343-2284 (pdf)

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ 5

1 JOHDANTO 6

2 KULTTUURI EKOSYSTEEMINÄ 7

2.1. Yleiset kulttuuriekologiset mallit 9

2.2. Taidemaailmoista ja kentistä muuttuviin systeemeihin 12

2.3. Fokuksessa keskikokoiset visuaalisen taiteen organisaatiot 15

2.4. Systeemin osien vuorovaikutus 19

3 TAIDEORGANISAATIO PRO ARTIBUS 21

3.1. Kokoelma 24

3.2. Taiteellisen toiminnan tuki 25

3.3. Välitys 27

4 KOHTI NYKYTAITEEN TOIMINTAMUOTOIHIN POHJAAVAA SYSTEEMISTÄ ANALYYSIA 28

4.1. Keskeisten toimintamuotojen ja niiden suhteiden tunnistaminen 28

4.2. Suhde muita vastaavia toimintamuotoja toteuttaviin toimijoihin 29

4.2.1. Kokoelma – hallinnointi, kehittäminen, konservointi, deponointi 30

4.2.2. Taiteellisen toiminnan tuki – ostot, residenssit, julkinen taide 31

4.2.3. Välitys – näyttelyt, tapahtumat, julkaisut, pedagogiikka 32

4.2.4. Suuremman ekosysteemin osia 34

5 YHTEENVETO – TULEVAISUUSNÄKÖKULMA 35

LÄHTEET 37

KUVAT

Kuva 1. Näkökulmia ekosysteemiin. 8
Kuva 2. Kulttuurin ekologia uudistuvana kehänä. 10
Kuva 3. Kulttuurin ekologia verkostona. 10
Kuva 4. Kulttuurin ekologia vuorovaikutteisina rooleina. 11
Kuva 5. Nykytaiteen kansainvälistyminen Suomessa. 13
Kuva 6. Elokuva-alan ekosysteemi Suomessa. 13
Kuva 7. Musiikkialan arvoverkko. 15
Kuva 8. Visuaalisten taiteiden keskeisiä toimijoita Ruotsissa. 18
Kuva 9. Taideorganisaatioiden toiminnot uudistuvana kehänä. 20
Kuva 10. Taideorganisaatio kolmen limittyvän systeemin keskiössä. 20
Kuva 11. Pro Artibus taideorganisaationa: keskeiset lähtökohdat. 22
Kuva 12. Pro Artibuksen toimintamuodot. 29
Kuva 13. Toimintamuotojen verkosto Pro Artibuksen näkökulmasta. 30
Kuva 14. Visuaalisten taiteiden keskeisiä toimijoita Suomessa. 34

TIIVISTELMÄ

Pro Artibus -säätiö on asiantuntijaorganisaatio, joka toimii monipuolisesti visuaalisen taiteen kentällä Suomessa. Se perustettiin vuonna 1989 hallinnoimaan Svenska kulturfondenin taidekokoelmaa.

Pro Artibuksen toiminnan perustana on suomenruotsalainen kulttuuri, ja sillä on tämän lähtökohdan myötä erityinen asema nykytaiteen kentällä Suomessa. Pro Artibuksen monipuolinen toiminta tarjoaa laajan kuvan niistä toimintamuodoista, joita organisaatiot ylipäätään toteuttavat nykytaiteen toimialalla.

Tässä työpaperissa Pro Artibusta tarkastellaan esimerkkitapauksena, jonka kautta voidaan alustavasti hahmottaa systeemistä analyysia visuaalisten taiteiden aloilla Suomessa. Pro Artibuksen toiminnan kolme keskeistä painopistettä – kokoelma, taiteellisen toiminnan tuki ja välitys – kuvaavat keskeisiä toimintamuotoja. Toimintamuodot nähdään systeemin solmukohtina ja siten lähtökohtina hahmottaa verkostoa, joka muodostaa osan nykytaiteen moniulotteisesta ekosysteemistä.

Työpaperi pohjautuu arviointityöhön, jonka Cupore toteutti Pro Artibuksen strategiasta ja toiminnasta vuonna 2021. Arviointi ja sen aineistot kuvataan työpaperissa yleisellä tasolla. Yksityiskohtaisemmin tuloksia hyödynnetään Pro Artibuksessa käynnissä olevassa sisäisessä kehitystyössä.

Pro Artibuksen tarkastelu tarjosi mahdollisuuden ja lähtökohdan toteuttaa hahmotelma, jossa nykytaiteen erilaiset toimintamuodot nähdään osina kuvainnollista ekosysteemiä. Työpaperin tavoitteena on toteuttaa alustava systeeminen analyysi nykytaidekentästä visuaalisten taiteiden aloilla Suomessa. Toisin kuin esimerkiksi elokuvan ja musiikin toimialoja, visuaalisia taiteita ei aiemmin ole tarkasteltu omana toimialanaan.

Systeeminen lähestymistapa nykytaiteen toimintamuotoihin hyödyntää vertauskuvallisesti ekosysteemin käsitettä. Luonnon keskinäisriippuvaista ja moniulotteista vuorovaikutusta käytetään ajatusmallina, jonka kautta voidaan hahmottaa myös inhimillistä ja kulttuurista toimintaa. Näin nykytaiteen aloja voidaan tarkastella aktiivisten verkostojen, yhteistyön ja tavoitteiden monimutkaisten yhteyksien muodostamana kokonaisuutena, joka pitää sisällään laajan joukon keskinäisiä vuorovaikutussuhteita.

1 JOHDANTO

Pro Artibus -säätiö on nykytaiteen asiantuntijaorganisaatio, joka perustettiin 1989 hallinnoimaan Svenska kulturfondenin kokoelmaa. Vuonna 2020 Pro Artibus pyysi Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cuporea arvioimaan, miten säätiön toiminta tällä hetkellä toteutuu suhteessa sille strategiassa asetettuihin tavoitteisiin, ja mitä mahdollisesti tulisi kehittää. Käsillä oleva työpaperi täydentää tätä tarkastelua ja tarjoaa samalla pohjaa laajemmalle kartoitukselle siitä alasta, jolla Pro Artibus toimii.

Pro Artibuksen toiminnan lähtökohta on suomenruotsalainen kulttuuri. Vuosien varrella Pro Artibus on muotoutunut laajasti verkottuneeksi toimijaksi, joka toteuttaa monipuolisia toimintamuotoja ja joka toimii laajalla maantieteellisellä alueella. Selkeää suomenkielistä vertailukohtaa on vaikea löytää. Cuporen toteuttaman tutkimustyön ja sen yhteydessä käytyjen keskustelujen myötä nousi esiin kysymys siitä, millainen rooli Pro Artibuksen tyyppisellä taideorganisaatiolla nykytaiteen alalla Suomessa on. Siksi ryhdyimme hahmottelemaan Pro Artibuksen toimintaympäristöä laajemmin sen toimintamuotojen kautta.

Suomessa visuaalisten taiteiden alojen toimijoita ja toimintoja ei ole laajasti kartoitettu. Tämän työpaperin tarkoitus on tapaustutkimuksen kautta pyrkiä hahmottamaan osaa nykytaiteen ekosysteemistä näillä aloilla Suomessa. Ekosysteemin käsitteen vertauskuvallinen käyttö viittaa nykytaiteen alaan monimutkaisena systeeminä, jonka muodostavat vuorovaikutus, dialogi ja verkostot. Ekosysteemin käsitteen käyttö ja määrittely ei ole yksiselitteistä tai edes yleisesti jaettua. Siten käsillä oleva työpaperi tarjoaa erilaisia näkökulmia ja suuntaviivoja tuleville tutkimuksille.

Työpaperin aluksi esitellään lyhyesti, miten systeemistä ajattelua on kulttuurin tutkimuksessa lähestytty ja miten sitä on hyödynnetty taiteen eri toimialoilla. Tämän jälkeen kuvataan, miten systeemistä ajattelua voidaan hyödyntää yksittäisen taideorganisaation tarkastelussa. Lähtökohtana on Pro Artibus, jonka rakenteen ja toimintamuotojen kautta voidaan hahmottaa yleisesti erilaisia toimintamuotoja nykytaiteen alalla. Pro Artibuksen toimintamuotojen kautta luodaan hahmotelma visuaalisten taiteiden aloista Suomessa ja kartoitetaan toimijoita, jotka toteuttavat rinnakkaisia ja vuorovaikutteisia toimintamuotoja. Nämä ymmärretään osaksi laajempaa ekosysteemiä.

Työpaperin lopuksi keskustellaan syventävän systeemisen analyysin mahdollisuuksista nykytaiteen alalla sekä pienempien taideorganisaatioiden tulevaisuuden haasteista ja kysymyksenasetteluista.

2 KULTTUURI EKOSYSTEEMINÄ

Ihmisten käytöstä ja toiminnan organisoimisen tapoja eri aloilla on tarkasteltu vertaamalla niitä kuvainnollisesti luonnon ekosysteemeihin. Luonnontieteiden piirissä kehitettyjä malleja on käytetty ja sovellettu esimerkiksi organisaatioteorian, liiketoiminnan ja innovaatioiden sekä kulttuurin tutkimusaloilla.[1]

Ekosysteemin käsitteen viime vuosikymmeninä kasvanut käyttö eri tutkimusaloilla liittyy erilaisten verkostoteorioiden laajentumiseen.[2] Aiemmin rajattu vuorovaikutus näyttäytyy välttämättömänä osana monimutkaisia ja muuttuvia kokonaisuuksia, joihin vaikuttavat niin sisäiset kuin ulkoiset tekijät ja jotka ovat alati liikkeessä erilaisten kontrolloimattomien muutosten ohjaamana. Rajatusti ymmärrettyyn kokonaisuuteen, organisaatioon, toimialaan tai toimintoon verrattuna laajemman ekosysteemikäsitteen etuna on, että se tekee erilaisia ominaispiirteitä ja prosesseja uudella tavalla näkyväksi. (Valkokari ym., 2014, s. 33)

Taustalla on kysymys systeemisestä ajattelusta eri toimialoilla. Systeemin käsitteellä tarkoitetaan vuorovaikutteista kokonaisuutta, joka erottuu tietyssä paikassa ja tiettynä hetkenä tunnistettujen yhteyksien kautta.[3] Systeeminen ajattelu liittyy läheisesti kompleksisuusteoriaan, jossa erilaiset kokonaisuudet ja niiden väliset riippuvuussuhteet ja toiminta nähdään osin itsenäisinä ja osin osana muuttuvien järjestelmien toimintaa. Kompleksit systeemit ovat omaehtoisia, järjestäytymättömiä ja eläviä, eivätkä ne sinänsä tavoittele tiettyä vakiintunutta tilaa tai tasapainoa. (Stoehrel, 2010, s. 231.)

Systeemisestä näkökulmasta tarkastelun kohde voidaan hahmottaa kuvainnollisesti ekosysteeminä. Tällöin kyse on tiettyyn asiayhteyteen liittyvästä, rajatusta kokonaisuudesta, joka koostuu vuorovaikutuksessa olevista toimijoista, niiden ympäristöstä ja niihin sisältyvistä energiavirroista. Tarkastelun muodosta ja tarkoituksesta riippuen voidaan keskittyä laajemman systeemin tiettyihin osiin ja hahmottaa niitä erilaisista näkökulmista.

Organisaatioanalyysit voivat keskittyä puhtaasti taloudellisiin systeemeihin, jotka liittyvät liiketoiminnallisten intressien ja tavoitteiden synnyttämiin resursseihin ja riippuvuuksiin (Moore, 1993). Analyysit voivat painottaa selkeämmin ekologisia systeemejä, joissa energiana ja elinvoimana ymmärretyt systeemin

[1] Näistä on erotettava luonnon ja kulttuurin suhdetta tarkastelevat tutkimukset, joissa biologisia ekosysteemejä lähestytään suhteessa kulttuurisiin ilmiöihin tai ihmisten olosuhteisiin. Joissain tapauksissa nämä näkökulmat limittyvät.

[2] Verkostoteorioiden moninaisuudesta ja tutkimustraditioista kts. Eriksson, 2015.

[3] ”Sana *systeemi* polveutuu kreikan kielen sanasta *sunistánai*, jonka alkuperäinen merkitys on ’syy pysyä yhdessä’”. Valkokari, 2009, s. 246.

sisäiset virtaukset tukevat ja ylläpitävät erilaisten toimintojen ja toimijoiden olemassaoloa taloudellista näkökulmaa laajemmin. Ekosysteemiä voidaan näin lähestyä toimijoiden, ympäristön, olemassaolon edellytysten, tarkoituksen ja sijainnin kautta (kuva 1).

Kuva 1. Näkökulmia ekosysteemiin.

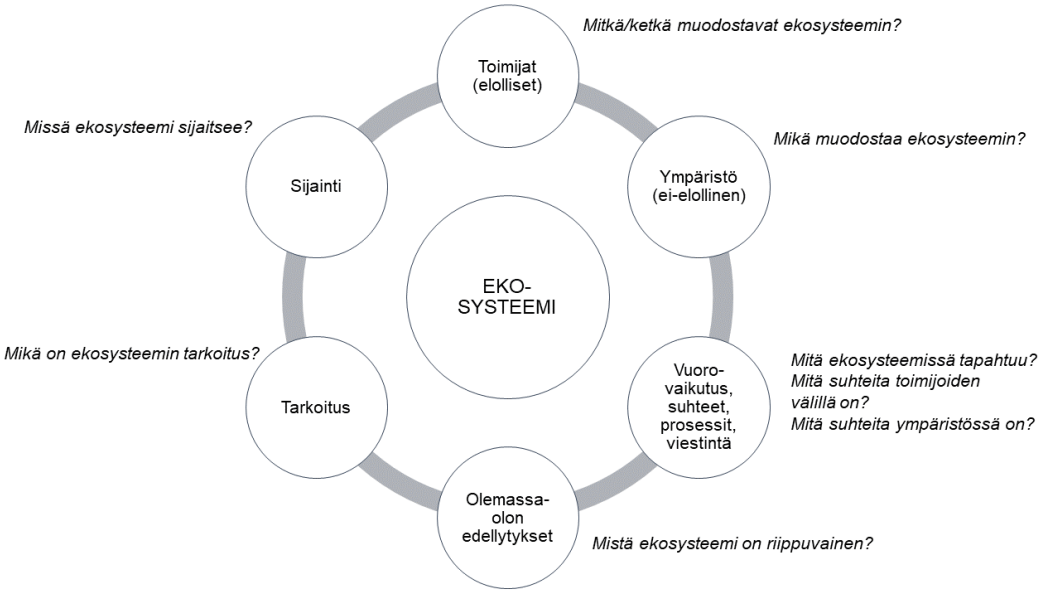

Lähde: Nuopponen & Harakka, 2014.

Systeemisestä näkökulmasta kokonaisuus on organismi, jolle ovat ominaisia muutos ja riippuvuussuhteet. Merkitykselliseksi tulevat tapahtumien sijaan prosessit, identiteettien sijaan suhteet ja rakenteiden sijaan muutokset (Stoehrel, 2010, s. 231).

Ekosysteemi ei ole ajallisesti pysyvä tai muuttumaton. Sen muutoksiin vaikuttavat sekä systeemin sisäiset että ulkoiset tekijät. Myöskään riippuvuussuhteet ekosysteemin sisällä eivät ole vakiintuneita tai ennakoitavia. Pienillä ja huomaamattomillakin ekosysteemin toimijoilla voi olla kokonaisuuteen suuria vaikutuksia tilanteesta, ajankohdasta ja toiminnoista riippuen. (Emt.) Näkökulmasta riippuen systeemin sisäiset riippuvuus- ja vuorovaikutussuhteet voivat myös hahmottua erilaisina.

Luonnontieteessä ekosysteemeille on ominaista itsesääntely ja organismien säilyminen perimmäisenä päämääränä. Kulttuurisia ekosysteemejä taas leimaavat yhteydet, jotka muodostuvat toimijoiden jakamien tavoitteiden ja arvopohjien kautta.

2.1. Yleiset kulttuuriekologiset mallit

Brittiläinen kulttuurintutkija John Holden kuvaa kulttuurin ekologiaa monimutkaisena keskinäisriippuvana järjestelmänä, jonka muodostavat taiteellisten ja kulttuuristen tuotteiden kysyntä ja luominen.[4] Näkökulma kulttuuriin ekologisena systeeminä tarjoaa mahdollisuuksia erottaa laajasti erilaisia virtauksia ja suhteita rajatusti taloudellisten arvostusten ulkopuolella (Holden, 2015). Kulttuurin systeemeissä virtaavat muun muassa ajatukset, urakehitykset sekä taiteelliset ja kulttuuriset sisällöt ja tuotokset eri sektoreiden ja alajärjestelmien välillä. Kulttuurin dynaamisiin prosesseihin sisältyy moniulotteisuutta, jonka ekologinen lähestymistapa tuo näkyviin.

Holdenin mukaan ekologian vertauskuvat kuten regeneraatio, symbioosi, fragiliteetti, positiiviset ja negatiiviset kytkennät sekä keskinäisriippuvuudet laajentavat kulttuurin rakenteita koskevaa keskustelua. Uudet näkökulmat, luokittelut ja visualisoinnit muokkaavat ja uudistavat tapoja ajatella sitä, miten kulttuuri toimii.

Vaikka kokonaiskuvan luominen kulttuurisista toiminnoista ei ole mahdollista tai välttämättä edes tavoiteltavaa, ekologinen lähestymistapa voi lisätä ymmärrystä niistä tavoista, joilla erilaiset kulttuuritoiminnot kytkeytyvät ja vaikuttavat toisiinsa. Se antaa mahdollisuuden hahmottaa yleiskuvaa ja tehdä yleistä kartoitusta.

Ecology of Culture -raportissaan (2015) Holden tarjoaa esimerkkejä yleisesti hyödynnettävistä visualisoinneista, jotka tarjoavat hyviä lähtökohtia syvemmille tarkasteluille: kulttuuri uudistuvana kehänä, kulttuuri verkostona ja kulttuuri eri roolien vuorovaikutuksena.

Ensimmäisessä mallissa kulttuurin ekologia kuvataan uudistuvana kehänä: jatkuvasti käynnissä olevana prosessina systeemin sisällä (kuva 2). Ensimmäinen vaihe on luominen, joka voi tapahtua ja näyttäytyä hyvin erilaisin tavoin. Monet prosessit pysähtyvät tähän ja kuihtuvat pois. Toisessa vaiheessa luominen huomioidaan ja tehdään näkyväksi. Kolmannessa vaiheessa luotu avataan laajemmalle piirille, koetaan ja kytketään aiemmin luotuun, joka voidaan hahmottaa tiettynä kokoelmana. Seuraavassa vaiheessa luotua hallitaan ja tehdään se sitä kautta saavutettavaksi. Luodun elvyttäminen palautuu alkuun ja vaikuttaa taas uusiin luomisen prosesseihin.

[4] Holdenin määritelmä pohjautuu yhdysvaltalaisen kulttuuritaloustieteilijä Ann Markusenin analyyseihin (Holden, 2015).

Kuva 2. Kulttuurin ekologia uudistuvana kehänä.

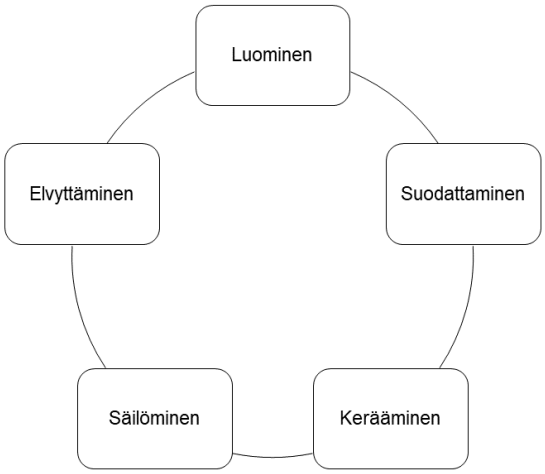

Lähde: Holden, 2015, s. 27.

Kuva 3. Kulttuurin ekologia verkostona.

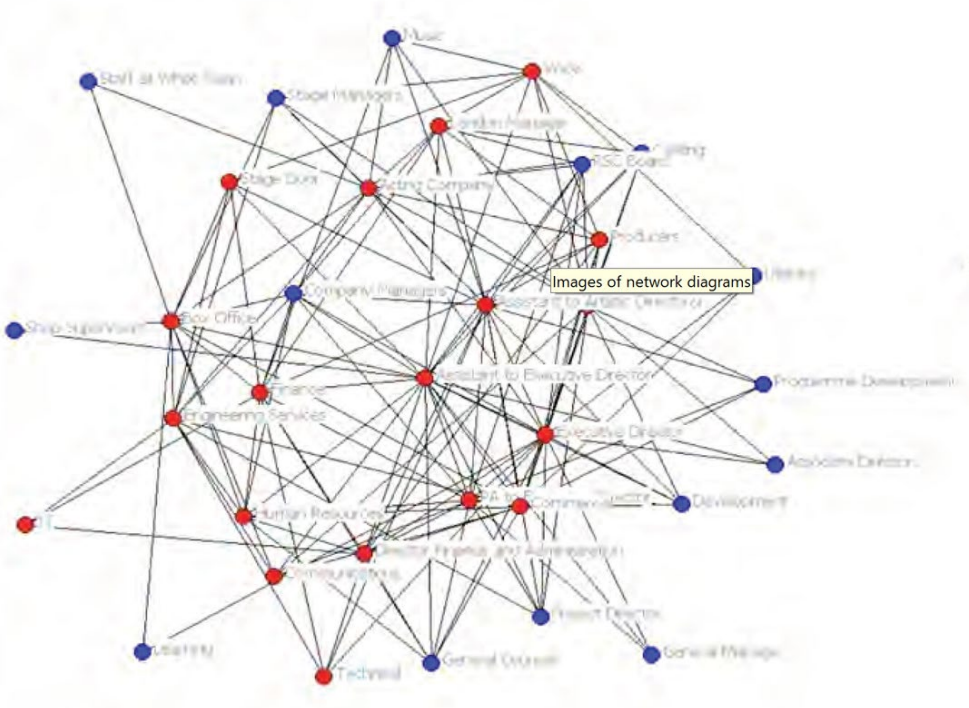

Lähde: Holden, 2015, s. 28.

Toinen Holdenin esittämä visuaalinen malli on verkostokaavio (kuva 3). Sen kautta voidaan hahmottaa vähemmän monimutkaisia systeemejä, jotka muodostavat ekosysteemin osia. Verkostodiagrammin kautta voidaan tehdä näkyväksi yksittäisiä suhteita ja vuorovaikutusta esimerkiksi organisaatioiden ja taiteilijoiden välillä. Siten voidaan osoittaa esimerkiksi yhteyksien määrää ja tiheyttä. Olennaista on, että verkoston hahmottaminen perustuu selkeästi määriteltyihin kysymyksenasetteluihin ja näkökulmiin.

Kolmas kulttuurin systeemin visualisointimalli erittelee toimijatyyppejä, jotka toimivat vuorovaikutuksessa keskenään. Holden hahmottelee neljä tyyppiä, joita voivat edustaa niin yksilöt kuin organisaatiot. Tyypit ovat hallinnoijat, yhdistäjät, alustat ja nomadit (kuva 4). Vaikka tietty toimija voi omaksua useamman kuin yhden roolin, tietyllä yksittäisellä roolilla on tapana korostua. Holden osoittaa, että kulttuurin elinvoima edellyttää kaikkien roolien toteutusta.

Kuva 4. Kulttuurin ekologia vuorovaikutteisina rooleina.

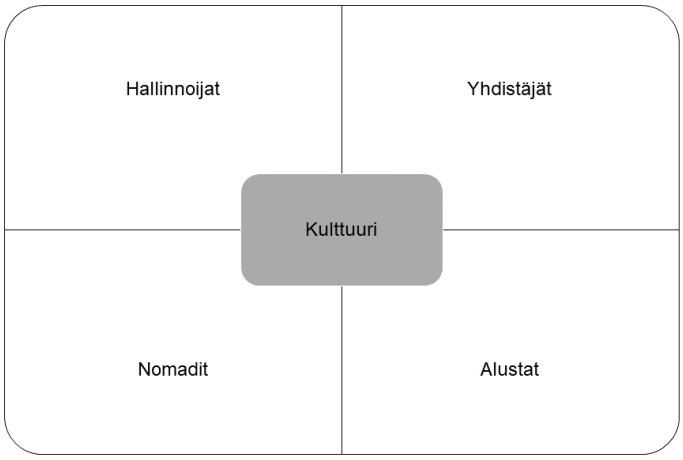

Lähde: Holden, 2015, s. 29.

Hallinnoijat huolehtivat aineellisista ja aineettomista kulttuurisista voimavaroista. Yhdistäjät tuovat yhteen henkilöitä ja resursseja sekä siirtävät elinvoimaa systeemin eri puolille. Alustat ovat usein esiintymistiloja, gallerioita, kulttuuritaloja, katuja, klubeja, pubeja ja verkkosivuja, joilla kulttuurisia ilmaisumuotoja tuodaan esiin. Nomadit ovat kulttuurin kuluttajia, mutta myös sen tuottajia kuten yksittäisiä visuaalisten alojen taiteilijoita, jotka esittävät töitään esimerkiksi gallerioissa (alustat). Kaikki yksilöt ovat vuorovaikutuksessa systeemin eri osa-alueiden kanssa tuottaessaan, myydessään, ostaessaan, jakaessaan ja kokiessaan kulttuuria.

2.2. Taidemaailmoista ja kentistä muuttuviin systeemeihin

Kulttuurisosiologian, taidefilosofian ja kulttuuripolitiikan risteyskohdissa useat tutkijat ovat pyrkineet hahmottamaan taiteen roolin, arvonluonnin ja yhteiskunnallisen aseman kuvauksia ja rakenteita.

Taiteenfilosofian alalla eri taiteenaloja on 1960-luvulta lähtien lähestytty osana rajattua, erillistä taidemaailmaa, jossa tietyt auktoriteetit ja taideteoreettiset tulkinnat määrittelevät taidetta ja rajaavat toimintaedellytyksiä (Danto, 1964; Dickie, 1974). Kulttuurisosiologisissa tutkimuksissa taidetta on lähestytty kenttänä, jossa toimijat kamppailevat asemista ja vallasta (Bourdieu, 1971). Howard S. Becker (1983) kehitti eteenpäin ajatusta taiteen kytkeytymisestä ja riippuvuudesta eri alojen verkostoista ja laajentuneista käytännöistä. Niklas Luhmann (2000) pyrki muotoilemaan yhteiskunnan eri sektoreilla itseään sääteleviä suljettuja systeemejä. Erilaisia näkökulmia nykytaiteen yhteiskunnalliseen merkityksen ja muutoksen tarkasteluun ovat hahmotelleet eteenpäin esimerkiksi Hans von Maanen (2009) ja Natalie Heinich (2014).

Ekosysteeminäkökulman etuna eri aloilla ja toiminnoissa on, että sen kautta voidaan rakenteiden sijaan tarkastella muutosta, joka on ominaista monimutkaisille systeemeille. Monessa tutkimuksessa on todettu mahdollisuus selkeyttää toimijoiden keskinäisiä riippuvuuksia erilaisten kilpailuasetelmien rinnalla (Moore, 1993; Valkokari, 2015; Hiltunen, 2020).

Kulttuurialan tutkimuksessa Suomessa ekosysteeminäkökulmaa on toistaiseksi hyödynnetty suhteellisen vähän.[5] Eri taiteenaloilla on erilaisia tapoja hahmottaa toiminnan aluetta sekä alan toimijoiden vuorovaikutusta (ks. mm. Sokka ym., 2020).

Visuaalisten taiteiden aloilla ekosysteeminäkökulmaa on hyödynnetty nykytaiteen kansainvälistymisen tarkastelussa Suomessa. Visuaalisen taiteen tiedotuskeskus Frame Finland tilasi vuonna 2015 kartoituksen alan kansainvälisistä kontakteista ja toimintatavoista. Kartoitus osoitti siirtymän keskusjohtoisesta vientiajattelusta muuttuvaan verkostoon ja ekosysteemiin, jonka muodostavat erilaiset instituutiot ja yksilöt. (Karttunen & Virolainen, 2016.)

[5] Kokemuksia kuratoriaalisesta työskentelystä nykytaiteen ekosysteemissä on lähestytty Taideyliopiston Kuvataideakatemian Praxis-ohjelman lopputyössä, Laaksonen, 2019.

Kuva 5. Nykytaiteen kansainvälistyminen Suomessa.

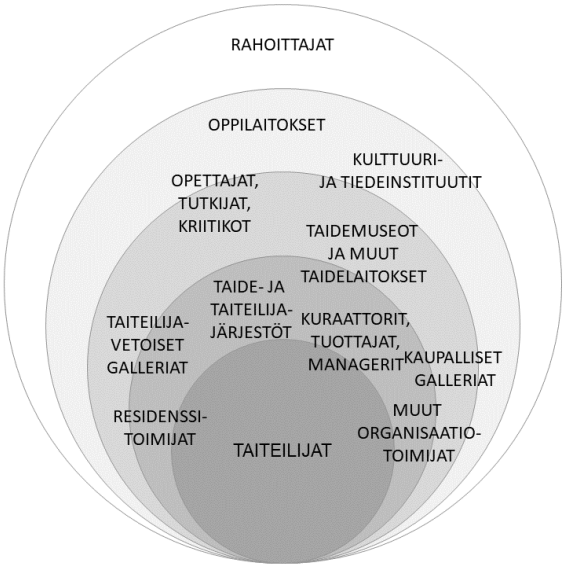

Lähde: Karttunen & Virolainen, 2016.

Kuva 6. Elokuva-alan ekosysteemi Suomessa.

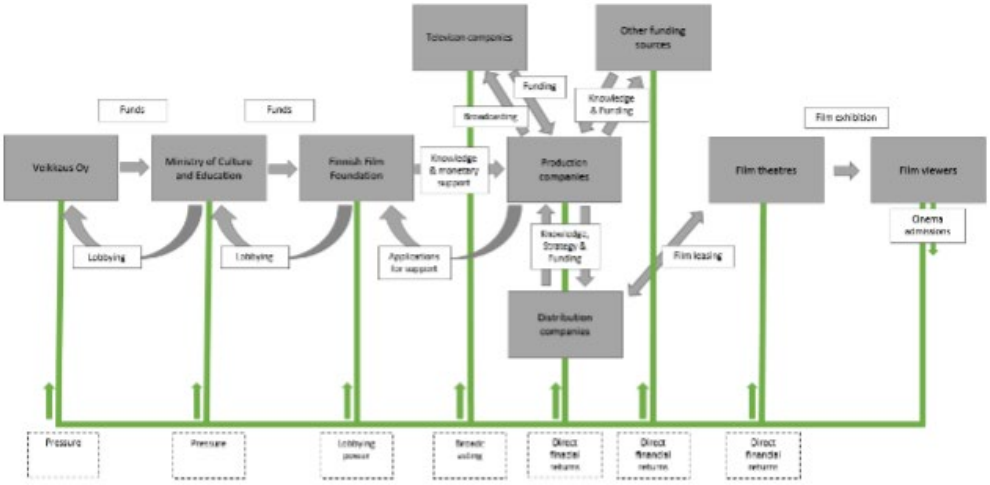

Figure 8. Ecosystem for Finnish film: Value production, Constructive elements and Configuration

Lähde: Mäkelä, 2017, s. 70.

Suomalaisen elokuvakulttuurin ekosysteemi pitää sisällään erilaisia toimintaedellytyksiä ja vakiintuneita yhteistyön muotoja eri toimijoiden välillä. Väinö Mäkelä hahmottelee pro gradu -työssään Aalto-yliopiston kauppakorkeakouluun konkreettisen kuvauksen toimijoiden keskinäisistä suhteista ja vuorovaikutuksesta osana systeemiä (Mäkelä, 2017). Opinnäyte kuvaa Suomen elokuvakentän kehitystä kahden vuosikymmenen aikana kuihtuvana ja kasvavana ekosysteeminä. Tässä yhteydessä kuvataan toimijoiden välisiä keskinäisiä riippuvuuksia ja niiden ratkaisevaa merkitystä alan säilymiselle.

Suomen elokuvasäätiö on alalla keskeinen toimija niin rahoituksen suuntaamisessa kuin taiteellisen kehityksen ohjaamisessa. Säätiön taustalla on eri taloudellisiin järjestelmiin kytkeytyvien toimijoiden yhteistyö. Kaupalliset ja ei-kaupalliset toimijat toimivat luontevasti osana samaa systeemiä.

Myös musiikkialalla ekosysteeminäkökulma on yleistynyt tapana hahmottaa alan toimijoita ja kehitysmahdollisuuksia (ks. mm. Hiltunen, 2020). Alan kattoorganisaatio Music Finland on vuodesta 2012 koonnut yhteen jäsenorganisaatioitaan tavalla, joka voidaan nähdä systeemisenä lähestymistapana.[6] Tuomas Ilmavirran julkaisussa rahavirrat, toimintarakenteet ja toimijat kuvataan moniulotteisena arvoverkkona, jossa erilaiset toimijat ja myös alan ulkopuoliset intressiryhmät voivat vaikuttaa ekosysteemin sisällä muodostuvaan arvoon (Ilmavirta, 2020).

[6] Music Finlandin jäsenjärjestöjä ovat esittävien taiteilijoiden ja äänitteiden tuottajien tekijänoikeusyhdistys Gramex ry, riippumattomien levy- ja tuotantoyhtiöiden yhdistys IndieCo ry, Suomessa toimivien äänitetuottajien kattojärjestö Musiikkituottajat – IFPI Finland ry, musiikinkustantajien etujärjestö Suomen Musiikkikustantajat ry, Suomen Muusikkojen Liitto ry, Suomen Säveltäjät ry, Suomen Musiikintekijät ry sekä Teosto. https://musicfinland.fi/fi/meista (haettu 27.11.2021)

Kuva 7. Musiikkialan arvoverkko.

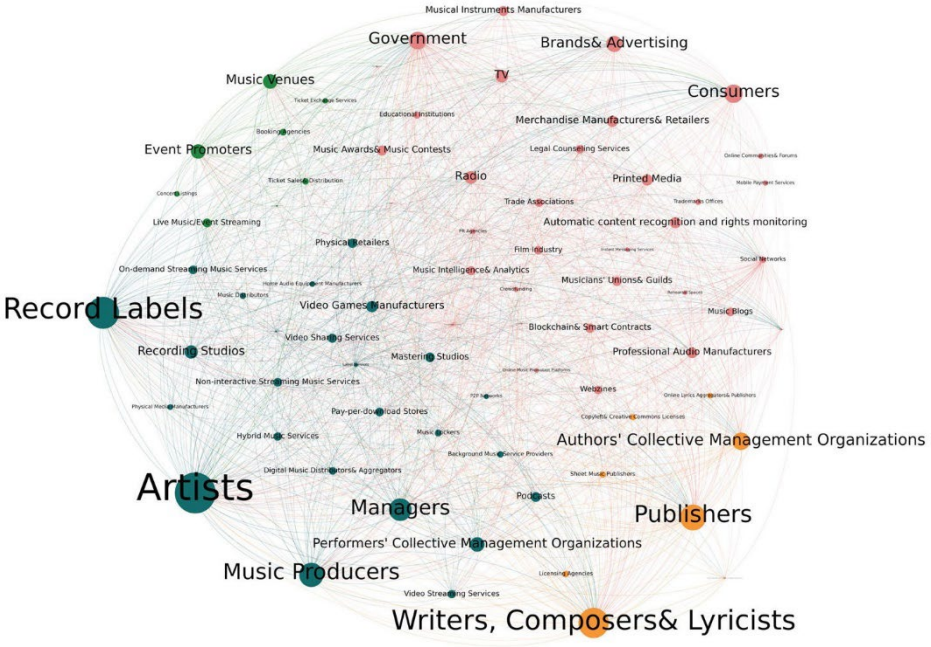

Källa: Ilmavirta, 2020.

2.3. Fokuksessa keskikokoiset visuaalisen taiteen organisaatiot

Elävän nykytaiteen ekosysteemin lähtökohta on, että visuaaliset taiteet nähdään olennaisina ja relevantteina kulttuurisina ilmaisumuotoina, jotka tuovat yhteiskuntaan lisäarvoa. Tämä muodostaa jaetun arvopohjan erilaisille toimijoille sekä niiden intresseille ja muuttuvalle vuorovaikutukselle.

Tämä työpaperi keskittyy visuaalisten taiteiden tarkasteluun Suomessa. Lähtökohtana on Pro Artibus, jonka kautta hahmotetaan pienempien taideorganisaatioiden toimintaedellytyksiä osana nykytaiteen ekosysteemiä. Pienemmät taideorganisaatiot osallistuvat tässä systeemissä arvon luomiseen, ja ne voidaan erottaa omaksi toimijatyypikseen.

Pienempien taideorganisaatioiden määritelmät vaihtelevat eri maissa suhteessa kansallisiin taideinstituutioihin. Brittiläisessä *Size Matters* -selvityksessä (2011) tarkastellaan pienempien taideorganisaatioiden toimintaedellytyksiä ja arvonluontia Isossa-Britanniassa. Kohteena olevien organisaatioiden liikevaihto on alle miljoona puntaa. Siihen verrattuna ruotsalaisten, tanskalaisten ja norjalaisten pienempien taideorganisaatioiden tarkastelussa on käytetty erilaisia, varsin

avoimia kriteereitä. Organisaatioiden resurssit poikkeavat paljon toisistaan. Ruotsissa taideorganisaatioiden vuosibudjetti kokonaisuudessaan vaihtelee kahdesta kahdeksaan miljoonaan kruunuun (vuonna 2018). Näitä organisaatioita yhdistävät halu toimia nykytaiteen ilmaisumuotojen parissa, nykytaiteen asiantuntemukseen perustuva johtaminen sekä kiinnittyminen paikalliseen kulttuuriseen ympäristöön ja tilanteeseen. (Engqvist & Möntmann, 2018, s. 23–24.)

Size Matters -selvityksen (2011) tekijä Sarah Thelwall toteaa, että yleisissä katsauksista taidetoimijoiden merkityksestä pienemmät organisaatiot ovat usein jääneet sivuosaan.[7] Hänen mukaansa näillä organisaatioilla on kuitenkin sekä aineellisia että aineettomia resursseja, jotka ovat olennaisen tärkeitä osana elävää ekosysteemiä. Aineellisiin voimavaroihin kuuluvat rakennukset, arkistot ja kokoelmat. Aineettomia voimavaroja ovat yksilöiden ja organisaation asiantuntemus ja kokemus, maine ja brändi, taidot, yleisö ja kävijäkunta, menetelmät ja prosessit sekä verkostot.

Thelwall tuo esiin, että organisaatiot kehittävät ja tuovat voimavarojaan esiin toimintamuotojensa kautta. Toimintansa kautta pienet visuaalisen taiteen organisaatiot tukevat ja ravitsevat visuaalisen taiteen ekosysteemiä. Ne tuottavat paitsi taloudellista myös taiteellista, sosiaalista ja yhteiskunnallista arvoa. Taiteellista arvoa syntyy toiminnan myötä toteutettavien esineiden ja ajatusten kautta. Sosiaalista arvoa osoittavat osallistuminen taiteen ja ideoiden arviointiin ja tukemiseen osana ekosysteemiä. Näin teoksia tuodaan osaksi taiteen kaanonia, ja organisaatioiden asema suhteessa toisiinsa muuttuu niiden esittelemien sisältöjen kautta. Yhteiskunnallista arvoa syntyy toimintaan osallistuvien kokemusten, sitoutumisen ja kriittisen ajattelun kehittämisen kautta. Tämä yhteiskunnallinen arvo kytkeytyy niin kutsuttuun välinearvoon. (Thelwall, 2011.)

Suurempiin taideorganisaatioihin verrattuna pienempien organisaatioiden on vaikeampaa saada suoraa taloudellista hyötyä toimintaan tehdyistä investoinneista. Thelwallin mukaan taloudellinen arvo tuleekin nähdä suhteessa muun tyyppisiin arvoihin. Kun taloudellista arvoa syntyy toimintaan tehtyjen investointien myötä viiveellä (*deferred value*), se toteutuu usein sellaisilla tavoilla ja sellaisissa yhteyksissä, jotka eivät enää välttämättä suoraan kytkeydy niiden organisaatioiden toimintaan, jotka alun perin olivat tukemassa arvon synnyttäneitä taiteellisia sisältöjä ja prosesseja.

[7] Common Practice kokoaa yhteen seuraavat organisaatiot: Afterall, Chisenhale Gallery, Electra, Gasworks, LUX, Matt's Gallery, Mute Publishing, The Showroom ja Studio Voltaire.

Brittiläinen selvitys inspiroi vastaavaa selvitystä pienempien organisaatioiden merkityksestä nykytaiteen ekosysteemissä Ruotsissa (Löfgren, 2014). Klisterverkosto kokoaa yhteen 34 pientä ja keskisuurta nykytaideorganisaatiota ympäri maata. Vuonna 2011 käynnistetyn verkoston tavoite on tuoda esiin taideorganisaatioiden yhteiskunnallista tehtävää ja merkitystä taiteen koko ekosysteemille.

Inget undantag -selvityksessä kuvataan Ruotsin nykytaidehalleja risteyskohtina aktiivisessa liikkeessä paikallisen ja kansainvälisen toiminnan sekä eri aikakausien välillä. Selvityksen mukaan taidehallit sisältyvät ja täydentävät monia toisiinsa limittyviä ekosysteemejä kuten taidemaailmaa, paikallisyhteisöjä, koulutusalaa, julkista sfääriä ja tutkimusta. Taidehalleja ei kuitenkaan usein riittävästi hyödynnetä sosiaalisina, älyllisinä ja demokraattisina solmukohtina kuntien ja alueiden sisällä.

Nykytaiteella ja sen areenoilla on raportin mukaan huomattavaa potentiaalia etenkin neljällä perustavanlaatuisella alueella: • *kieli*, vaihtoehtoiset tavat havaita ja hahmottaa maailmaa ja olemista; • *kuvasivistys*, keskeinen kansalaistaito-/valmius; • *visuaalinen kärkiosaaminen*, muun perustutkimuksen inspirointi; • *julkinen sfääri*, kansalaisten mahdollisuus kriittiseen arviointiin ja merkitysten rakentamiseen. Pienten taideorganisaatioiden potentiaali ja moniulotteinen arvonluonti ovat ekosysteeminäkökulmasta huomattavasti suurempia, kuin miten niitä on toistaiseksi yhteiskunnassa hyödynnetty.

Kuva 8. Visuaalisten taiteiden keskeisiä toimijoita Ruotsissa.

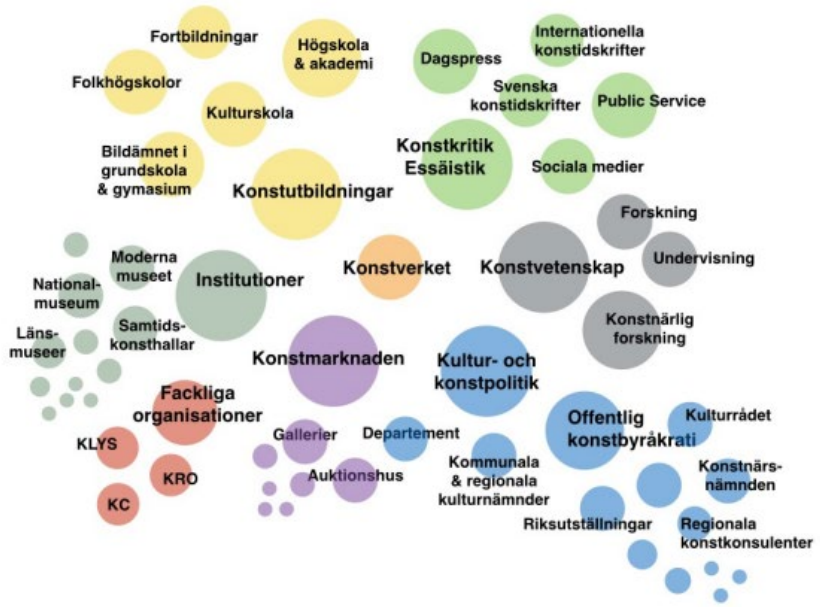

Mindre konstorganisationer spelar en stor roll i det komplexa ekosystem som är dagens konstliv.

Lähde: Löfgren, 2014.

Ruotsalaista raporttia seuranneessa *Agencies of Art* -selvityksessä (Engqvist & Möntmann, 2018) tarkastellaan rinnakkain vastaavia pienempien taideorganisaatioiden verkostoja Norjassa ja Tanskassa. Kyselyyn ja Oslossa järjestettyyn seminaariin perustuvassa raportissa todetaan, että pienempien taideorganisaatioiden toimintamahdollisuudet näissä kolmessa maassa ovat hyvin erilaiset. Erot perustuvat ensi sijassa taloudellisiin olosuhteisiin ja etenkin pitkäjänteisen toiminnan mahdollisuuksiin. Toinen merkittävä tekijä on maantieteellinen sijainti. Taideorganisaation kaupunkimainen, taajaan asuttu tai maaseutumainen toimintaympäristö voi vaikuttaa sen toimintaedellytyksiin kansallisia rakenteita selkeämmin.

Klister-verkoston toimijoita on myös tarkasteltu suhteessa julkisen taiteen tuottamiseen ja yhteisten ympäristöjen luomiseen Ruotsissa. *Utanför de institutionella väggarna* -raportti toteutettiin yhteistyössä Statens Konstrådin kanssa vuonna 2020. Raportissa kuvataan, kuinka julkisen taiteen tekemistä rajataan ja välitetään, millaisia taiteellisen toiminnan muotoja eri taideorganisaatioiden piirissä käytetään sekä millaisena organisaatioiden toiminta näyttäytyy

näyttelytiloissa ja niiden ulkopuolella. Lisäksi kuvataan eri toimintoihin liittyvää osaamista sekä toimintojen rahoitus- ja aikataulukehyksiä. (Selder, 2020.)

2.4. Systeemin osien vuorovaikutus

Pienempien taideorganisaatioiden tarkasteluissa on käynyt ilmi, että vaikka ekosysteeminäkökulmasta näiden toimijoiden toimintaedellytyksissä on yhtäläisyyksiä, kullakin organisaatiolla on omat lähtökohtansa ja painopisteensä erilaisissa kokonaisuuden muodostavissa systeemeissä.

Siten on olennaista pyrkiä erottamaan ja täsmentämään niitä systeemejä, jotka vaikuttavat eri toimijoiden liikkumatilaan sekä painopisteisiin, profiileihin ja fokukseen osana laajempaa kokonaisuutta. Eri sektoreiden ja alojen esimerkkien pohjalta voidaan erottaa useita limittäisiä systeemejä, joiden vuorovaikutus heijastuu yksittäisten tarkasteltavien toimijoiden toimintaedellytyksiin, virtauksiin ja tulkintoihin (Valkokari, 2015, Mäkelä, 2017).

Taideorganisaatioiden toiminnassa kytkeytyvät yhteen erilaiset yhteiskunnalliset päämäärät. Nämä liittyvät esimerkiksi kulttuuripolitiikan, taidepolitiikan, taiteilijapolitiikan, alueellisen kehittämisen, koulutuspolitiikan ja sosiaalipolitiikan eri ulottuvuuksiin sekä vallitseviin sosiaalisiin normeihin ja kulttuurisiin traditioihin.

Taideorganisaatiot toimivat myös vuorovaikutuksessa erilaisten yhteiskunnallisten toimijoiden kanssa julkiselta, kolmannelta ja yksityiseltä sektorilta. Erityyppisten rahoittajien ja resurssien väliset vuorovaikutussuhteet muodostavat monimutkaisia systeemejä kulttuuritoiminnan rakenteiden sisällä ja ulkopuolella.[8]

Tämä työpaperi keskittyy erilaisten toimintamuotojen keskinäiseen vuorovaikutukseen osana nykytaiteen ekosysteemiä. Kuten edellä todettiin, nämä toimintamuodot tekevät myös näkyväksi taideorganisaatioiden resursseja, profiilia ja kehitystä (Thelwall, 2011, s. 21–22).

Taideorganisaatioiden toimintaa voi yksinkertaistetusti kuvata täsmennettynä versiona edellä esitellystä kulttuurin uudistuvasta kehämallista (kuva 2). Kehän muodostavat uusien teosten luominen (taideteokset, tapahtumat ym.), välitys (esittäminen, viestintä ym.), säilyttäminen (kokoaminen, arkistointi) sekä arviointi ja levitys (tiedontuotanto, historiankirjoitus) (kuva 9).

[8] *Access to Finance* -raportissa (2015) esitetään malli taloudellisesta ekosysteemistä kulttuurin ja luovien alojen sisällä.

Kuva 9. Taideorganisaatioiden toiminnot uudistuvana kehänä.

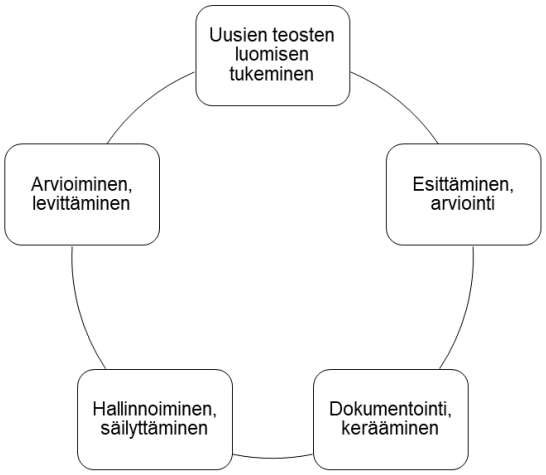

Kehällä kuvatut taideorganisaatioiden toiminnot voidaan hahmottaa nykytaiteen ekosysteemin keskeisinä solmukohtina. Laajemmasta näkökulmasta toiminnot voidaan yksinkertaistettuna kytkeä toisaalta toiminnan kulttuuriseen kontekstiin ja lähtökohtiin, toisaalta taas resursseihin ja rahoituspohjaan, jotka ovat olennaisia toiminnan pysyvyydelle ja kehitykselle. Taideorganisaatiot voidaan näin asettaa ainakin kolmen keskenään limittyvän systeemin keskiöön. (Kuva 10.)

Kuva 10. Taideorganisaatio kolmen limittyvän systeemin keskiössä.

3 TAIDEORGANISAATIO PRO ARTIBUS

Pro Artibus toimii tässä työpaperissa esimerkkitapauksena, jonka kautta hahmotetaan osaa visuaalisten taiteiden ekosysteemistä Suomessa. Tässä luvussa kuvataan tämän hahmotuksen pohjaksi Pro Artibuksen keskeisiä toimintamuotoja. Toimintamuodot tunnistettiin osana Pro Artibuksen Cuporelta tilaamaa tutkimushanketta. Tutkimusaineiston muodostavat sisäinen ja ulkoinen kysely, keskeiset Pro Artibuksen toimintaa ohjaavat dokumentit sekä avaintoimijoiden haastattelut.[9]

Pro Artibus voidaan edellä kuvatulla tavalla määritellä pienemmäksi organisaatioksi nykytaiteena alalla. Sen vuosibudjetti on noin miljoona euroa (2020). Vuonna 2020 organisaatiossa työskenteli 11 henkilöä ja johtajana toimi nykytaiteen asiantuntija. Kiintopisteenä on Tammisaari, mutta toimintamuotoja toteutetaan laajasti ympäri ruotsinkielistä Suomea.

Edellä kuvatun mallin pohjalta Pro Artibus voidaan sijoittaa limittyvien systeemien keskiöön, jossa taideorganisaation peruslähtökohdat muodostuvat. Analyysin kautta tunnistetut toiminnan kolme keskeistä lähtökohtaa ovat tarkoitus, toimintamuodot ja organisaatiorakenne (kuvio 11).

[9] Sisäinen kysely toteutettiin huhti-toukokuussa 2021. Se lähetettiin Pro Artibuksen henkilöstölle, hallitukselle ja päärahoittajan edustajille. Kyselyyn vastasi 22 henkilöä

Ulkoinen kysely toteutettiin elo-syyskuussa 2021. Kyselylinkkiä jaettiin Pro Artibuksen viestintäkanavien kautta taiteilijoille ja muille yksityishenkilöille sekä julkisen, kolmannen ja yksityisen sektorin organisaatioille. Kyselyyn saapui 242 vastausta.

Keskeiset Pro Artibuksen toimintaa ohjaavat analysoidut dokumentit ovat säännöt (2018), strategia 2018–2025, toimintasuunnitelmat ja -kertomukset (2018, 2019, 2020, 2021), viestintäsuunnitelma (2020–2023), deponointiohjelma, kestävyyssuunnitelma (2020–2030) ja kokoelmaohjelma

Haastatellut avaintoimijat ovat Susanne Gottberg, Hanna Johansson, Kai Kartio, Leena Kuumola, Markus Kåhre, Maija Tanninen-Mattila. Haastateltavien valinnasta vastasi Pro Artibus. Haastattelut toteutettiin suomeksi ja ruotsiksi elo-syyskuussa 2021.

Kokonaisuudessaan analyysin tulokset on esitelty ja luovutettu Pro Artibuksen sisäiseen käyttöön. Tässä työpaperissa hyödynnetään etenkin toimintamuotoja koskevia analyysin osia.

Kuva 11. Pro Artibus taideorganisaationa: keskeiset lähtökohdat.

Pro Artibus on säätiö, jonka tarkoitus on sen sääntöjen mukaan ”att främja svensk odling i Finland och Svenska kulturfondens verksamhet”. Tarkoitus ohjaa keskeisesti säätiön toimintaa ja määrittää, miksi säätiö on olemassa (ks. Hirvi-Ijäs ym., 2021, s. 29). Suomenruotsalainen kulttuuri muodostaa toiminnan kehyksen ja lähtökohdan.

Cuporen selvitys osoitti, että suomenruotsalaisuus Pro Artibuksen keskiössä on yleisesti tunnistettua ja koko toiminnan läpäisevää. [10] Samaan aikaan on kiinnostavaa, ettei suomenruotsalaisuutta koeta tietyllä tavalla määriteltynä eikä suomenruotsalaisen kulttuurin tarkoille rajauksille nähdä tarvetta. Aineiston perusteella ”det svenska i Finland” muodostuu joustavasti osin maantieteellisten, osin kielellisten ja osin kulttuurihistoriallisten seikkojen ja ymmärrysten pohjalta.[11]

Suomenruotsalainen kulttuuri toiminnan lähtökohtana läpäisee Pro Artibuksen kaikki kolme keskeistä toimintamuotoa: kokoelman, taiteellisen työn tuen ja välityksen. Kokoelmaan kuuluu yli 1 300 taideteosta pääosin suomenruotsalaisilta taiteilijoilta. Säätiö ylläpitää kahta näyttelytilaa – Galleri Elverketiä Tammisaaressa ja Sinneä Helsingissä – sekä residenssiohjelmia Snäcksundissa Tammisaaressa, Vaasassa ja Korppoossa. Pro Artibus tekee yleisötyötä esimerkiksi

[10] Tämä kävi selkeästi esiin sisäisestä ja ulkoisesta kyselystä sekä asiantuntijahaastatteluista.

[11] Suomenruotsalaisen kulttuurisen identiteetin joustavuudesta ja rajoista ks. Gronow, 2021.

järjestämällä näyttelyihin liittyvää ohjelmaa ja toteuttamalla pedagogista työtä Suomen ruotsinkielisillä alueilla.

Pro Artibus on itsenäinen säätiö, mutta se on myös osa Svenska kulturfondenin organisaatiota. Toimintaa rahoitetaan pääasiassa Svenska kulturfondenin perusrahoituksella ja Pro Artibuksen hallituksen nimittää Suomen ruotsalainen kansanpuolue.[12] Pienemmille taideorganisaatioille varsin pysyvä toiminnan perusrahoitus on usein poikkeuksellista myös kansainvälisesti.

Pro Artibuksella on erityinen asema suomenruotsalaisena toimijana nykytaiteen kentällä Suomessa. Toimintamuotojensa kautta se tukee ja edistää taiteen tekemistä sekä esittää ja tallentaa niiden taiteilijoiden taidetta, jotka se määrittelee ja rajaa toimintansa piiriin. Asema on ainutlaatuinen siten, että kyseessä on ainoa nykytaideorganisaatio, jonka erityisenä lähtökohtana ja fokuksena on suomenruotsalainen kulttuuri.

Asema on erityinen myös muihin taiteenaloihin verrattuna. Esittävien taiteiden ja kirjallisuuden aloilla, joilla kielellä on keskeinen asema ilmaisumuotona, kytkentä suomenruotsalaiseen kulttuuriin on ollut selkeämpää.[13] Visuaalisten taiteiden alalla yhteys suomenruotsalaiseen kulttuuriin ei ole ollut yhtä selkeää, vaikka suuri osa suomalaista kuvataidetta on historiallisesti syntynyt ja kehittynyt ruotsinkielisessä ympäristössä.

Pro Artibuksen asema suomalaisen nykytaiteen ekosysteemissä on erityinen myös sikäli, että organisaation kolme keskeistä toimintamuotoa kattavat suuren osan nykytaiteen alan toimintamuodoista ylipäätään. Siten kiinnostavaa on, kuinka yksittäisen organisaation erilaiset toimintamuodot kytkeytyvät osaksi nykytaiteen laajempaa systeemiä ja sen sisällä toimivia verkostoja.

Säätiöpohjaisena toimijana Pro Artibus identifioituu osaksi muita taidesäätiöitä ja kuuluu Suomalaisten taidesäätiöiden yhdistykseen.[14] Se on myös jäsenenä Suomen museoliitossa ja kulttuurin ja taiteen edunvalvontajärjestö Kulta ry:ssä sekä toimijana residenssiorganisaatio HIAPissa.

[12] Säätiön ja sen osana myös Pro Artibuksen yhteys Suomen ruotsalaiseen kansanpuolueeseen pohjaa alkuperäiseen lahjoituskirjeeseen vuodelta 1908. Ks. www.kulturfonden.fi

[13] Osoituksia tästä ovat esimerkiksi lakisääteinen Svenska Teatern sekä esimerkiksi Svenska litteratursällskapetin merkitys suomenruotsalaisessa kulttuurissa.

[14] https://taidesaatiot.fi/ (haettu 24.11.2021)

3.1. Kokoelma

Pro Artibuksen sääntöjen mukaan kokoelma on toiminnan perusta ja keskipiste. Tämä korostuu myös säätiön säännöissä, joiden mukaan säätiö toteuttaa tarkoitustaan omistamalla, hallinnoimalla ja kehittämällä kokoelmaa.

Kokoelmaa ryhdyttiin keräämään Svenska kulturfondenissa vuonna 1957. Sen siirtyessä Pro Artibukselle 1980-luvun lopulla teoksia oli 250, joista vanhimmat oli toteutettu 1900-luvun alussa. Vuoden 2019 lopussa kokoelmassa oli 1315 teosta. (Pro Artibuksen vuosikertomus 2019.) Kaikki teokset esitellään Pro Artibuksen verkkosivuilla. [15]

Suomalaisten museoiden taidekokoelmiin verrattuna Pro Artibuksen kokoelma on varsin laaja. Vuonna 2019 suomalaisten museoiden taidekokoelmien koko laajuus oli keskimäärin 2 980 teosta.[16] Taidemuseoista esimerkiksi Didrichsenin taidemuseolla ja Kajaanin taidemuseolla oli teosten lukumäärässä katsottuna pienempi kokoelma kuin Pro Artibuksella.[17] Suurimmat taidekokoelmat olivat Kansallisgallerialla, Espoon modernin taiteen museo EMMAlla ja Helsingin taidemuseo HAMilla[18]

Pro Artibuksessa työskentelee konservaattori, joka tarkastaa teokset ennen näyttelyitä ja niiden jälkeen, konservoi teoksia ennalta ehkäisevästi ja vastaa niiden dokumentoinnista. Konservaattori myös valmistelee kokoelmateokset ennen pitkäaikaista sijoittamista eli deponointia. Konservaattori on poikkeuksellinen resurssi Pro Artibuksen kokoisessa organisaatiossa; muuten konservaattoreita työskentelee lähinnä museoinstituutioissa.

Pro Artibus täydentää kokoelmaansa jatkuvasti nykytaidehankinnoilla. Hankintoja ohjaa kokoelmapoliittinen ohjelma (2014). Vuonna 2019 säätiö käytti kokoelman kasvattamiseen 100 000 euroa. Kokoelmaan hankittiin 13 teosta. Lisäksi hankittiin kolme erillistä tilausteosta. (Pro Artibuksen vuosikertomus 2019.)

[15] https://proartibus.fi/samlingen (hämtad 29.11.2021)

[16] Museotilasto, 2019. Taidekokoelmat: koko laajuus. Ei sisällä valokuvakokoelmia tai audiovisuaalista aineistoa.

[17] Didrichsenin taidemuseon: 697 teosta (taidekokoelma), Kajaanin taidemuseo: 952 (Museotilasto, 2019)

[18] Kansallisgalleria: 42 210 teosta (taidekokoelma), EMMA: 11 262, HAM: 9 755 (Museotilasto, 2019)

Teosten deponointi on Pro Artibuksen keskeinen tapa hyödyntää kokoelmaa. Säätiön kuraattori vastaa deponoinnin suunnittelusta. Keskimäärin 60 prosenttia kokoelman teoksista on sijoitettuna ympäri Suomea. Lähtökohtana on teosten sijoittaminen julkisiin tiloihin eri puolille ruotsinkielistä Suomea. Tavoite on tuoda esiin säätiön kokoelmaa ja nykytaidetta osana ihmisten arkea, tukea taiteellista toimintaa sekä levittää tietoa nykytaiteesta ja -taiteilijoista. (Deponeringspolicy.)

Kokoelma voidaan nähdä sen perustaneen Svenska kulturfondenin luomana ja Pro Artibuksen muovaamana näkemyksenä siitä, millaista suomenruotsalaisessa kulttuuripiirissä syntynyttä visuaalista taidetta on tärkeä tallentaa, säilyttää ja esittää. Se voidaan nähdä tulevaisuuden suomenruotsalaisena kulttuuriperintönä.

Kokoelman profiilin linjauksissa korostuu suomenruotsalainen kulttuuri. Kokoelmapoliittisen ohjelman mukaan: ”Samlingen är unik eftersom den som enda i världen särskilt fokuserar på finlandssvenska konstnärer och verk som har att göra med finlandssvenskhet eller det svenska språket i Finland.” Määritelmiä ei avata tarkemmin, vaan niiden todetaan muodostuvan toiminnan kautta yhteisön sisällä: ”Både på nationell och internationell nivå är samlingen ett betydande exempel på hur en minoritet kan definiera sig själv och ha egen, kulturell strävan.”

3.2. Taiteellisen toiminnan tuki

Taiteellisen toiminnan tuki kattaa edellä käsitellyn kokoelman kartuttamisen teoshankinnoilla ja tilausteoksilla. Lisäksi Pro Artibus tukee taiteellista toimintaa etenkin residenssitoiminnan ja julkisen taiteen asiantuntijatoiminnan kautta.

Pro Artibus toteuttaa erimittaisia residenssiohjelmia eri puolella maantieteellistä toiminta-aluettaan. Residenssiohjelmat Villa ja Torppa sijaitsevat Snäcksundissa Tammisaaressa. Snäcksund Villa on taiteilijoille ja kuraattoreille suunnattu kolmivuotinen residenssiohjelma, jonka tavoite on tarjota tilaisuus syventyä luovaan työhön ja tutkimukseen ilman häiriöitä ja vaatimuksia tietynlaisista lopputuloksista.

Snäcksund Torppa on taiteilijoille, kuraattoreille, taidekriitikoille ja pedagogeille tarkoitettu residenssiohjelma, joka toimii lyhytaikaisten taiteellisten tai taiteeseen liittyvien tutkimusjaksojen työskentelytilana. Pohjoismaisille tekijöille suunnattu ohjelma rakentuu kutsuun perustuvista sekä avoimella haulla toteutettavista projekteista. Ohjelmaan järjestetään avoimia hakuja säännöllisin väliajoin,

minkä lisäksi säätiö ja Villan residenssitaiteilijat voivat myös kutsua siihen osallistujia. Säätiö tarjoaa osallistujille majoituksen lisäksi tuotantotukea.

Vaasassa säätiö toteuttaa residenssihanketta (2019–2029) yhteistyössä Åbo Akademin opettajankoulutuksen kanssa. Residenssijaksot ovat kolmevuotisia. Residenssitaiteilija pyrkii kehittämään taiteeseen pohjautuvia, oppiainerajat ylittäviä menetelmiä yhdessä Pro Artibuksen taidepedagogien sekä Åbo Akademin opettajien, tutkijoiden ja opiskelijoiden kanssa. Ohjelman tavoitteena on tarjota tuleville ruotsinkielisille luokanopettajille ja pedagogeille tietoa nykytaiteen ilmenemismuodoista sekä miten taidetta voi käyttää ainerajat ylittävässä opetuksessa. Residenssitaiteilijoille ja pedagogeille on työhuoneet Åbo Akademin Academill-kampuksella Vaasassa.

Korppoossa säätiöllä on pilottiresidenssi yhteistyössä Åbo Akademin meritutkimusaseman ja Saaristokeskus Korpoströmin kanssa. Residenssi on pilottihanke, jonka tarkoituksena on yhdistää ympäristö- ja merentutkimus taiteeseen. Taiteilijalla on työhuone saaristokeskuksessa ja asuinpaikka Lillstuganissa keskuksen vieressä. Saaristokeskus Korpoström on vierailukeskus, jossa tiede, luonto, taide ja kulttuuri kohtaavat. Rakennus toimii tukikohtana Åbo Akademin meribiologiselle tutkimukselle Saaristomerellä, Metsähallituksen toiminnalle Saaristomeren kansallispuistossa ja biosfäärialueen opetustoiminnalle, Biosfääriakatemialle. Residenssiohjelman kesto on kuusi kuukautta. [19]

Olemassa olevien residenssiohjelmien lisäksi Pro Artibus on suunnitellut residenssitoiminnan laajentamista. Suunnitelman mukaan ohjelmakokonaisuus tulisi koostumaan viidestä sisällöllisesti toisiaan tukevasta kokonaisuudesta: edellä mainituista taiteellisesta työskentelystä (Snäcksund), taidekoulutuksesta ja nykytaiteen ulottuvuuksista (Vaasa) ja taiteellisesta tutkimuksesta (meri, luonto, ympäristö: Korpoström) sekä uusina avauksina pohjoismaisesta vaihdosta (Helsinki) ja kansainvälistymisestä (Berliini). (Heinämaa, 2020, s. 34–35.) Helsingin ja Berliinin residenssejä ei toistaiseksi ole perustettu.

Taiteilijoiden työn tukeen kuuluu myös Pro Artibuksen toiminta julkisen taiteen alalla. Säätiö toimii asiantuntijana julkisen taiteen projekteissa, joita toteutetaan niin kutsutun prosenttiperiaatteen mukaan.[20] Lisäksi säätiö on satunnaisesti tukenut taiteilijoiden osallistumista taidemessuille.

[19] https://proartibus.fi/sinna-virtanen-residensvistelse-korpo-2021/ (haettu 29.11.2021)

[20] ks. Myllyntaus & Karttunen, 2020.

3.3. Välitys

Pro Artibuksen kolmas keskeinen toimintamuoto on välitys, joka viittaa taiteen esittämiseen yleisölle. Välitystoimintaan kuuluvat edellä mainitut teosten deponointi ja välillisesti myös julkisen taiteen asiantuntijatoiminta, joiden kautta taidetta tuodaan julkisiin tiloihin. Keskeinen osa välitystoimintaa ovat näyttelyiden järjestäminen sekä taidekasvatustoiminta. Lisäksi Pro Artibus toteuttaa tapahtumia ja julkaisutoimintaa.

Pro Artibus ylläpitää kahta näyttelytilaa: Galleri Elverketiä Tammisaaressa ja Sinneä Helsingissä. Vuonna 2019 Elverketissä oli esillä neljä ja Sinnessä seitsemän näyttelyä (Pro Artibus, vuosikertomus 2019). Näyttelytoiminnan kuratoinnista vastaavat Pro Artibuksen kuraattorit, jotka kutsuvat taiteilijoita näyttelyihin. Viime vuosina on toteutettu myös avoimia näyttelyhakuja.

Näyttelytilat ovat kävijöille ilmaisia. Teoksia on mahdollista ostaa, mutta galleriat eivät lähtökohtaisesti ole kaupallisia. Siten Galleri Elverket ja Sinne asettuvat galleriakentässä lähemmäs voittoa tavoittelemattomia näyttelytiloja, jotka ovat usein esimerkiksi taiteilijayhdistysten ylläpitämiä.

Näyttelyt toimivat lähtökohtana erilaisille tilaisuuksille ja tapahtumille sekä yleisötyölle. Taidekasvatustyön ensisijainen kohderyhmä ovat lapset ja nuoret. Tavoite on tutustuttaa lapsia taiteilijoiden työhön ja tarjota heille mahdollisuus kokeilla taiteen tekemistä. Taidepedagoginen työ perustuu nykytaiteen eri ilmaisumuotoihin ja työskentelymenetelmiin. Lähtökohta on, että taide toimii kimmokkeena ajattelulle. Pääasiassa säätiö järjestää taidepedagogista ohjelmaa, joka liittyy Elverketin ja Sinnen näyttelyihin Tammisaaressa ja Helsingissä. Pedagogista työtä tehdään myös muualla Suomen ruotsinkielisillä alueilla. Kesäisin säätiö järjestää taideleirejä. Vuodesta 2010 Pro Artibus on myös järjestänyt ruotsinkielisille kuvataideopettajille sekä yläasteen, toisen asteen ja vapaan sivistystyön opettajille suunnattuja Bildstorm-seminaareja.

4 KOHTI NYKYTAITEEN TOIMINTAMUOTOIHIN POHJAAVAA SYSTEEMISTÄ ANALYYSIA

Tämä työpaperi keskittyy erilaisten toimintamuotojen keskinäiseen vuorovaikutukseen osana nykytaiteen ekosysteemiä. Toimintamuotojen kautta tulevat myös edellä kuvatulla tavalla esiin taideorganisaatioiden resurssit, profiili ja kehitys.

Pro Artibus toimii esimerkkitapauksena, jonka kautta voidaan lähestyä nykytaiteen toimijoiden ja toimintojen systeemistä analyysia Suomessa. Tunnistamalla keskeisiä nykytaiteen toimintamuotoja ja suhteuttamalla niitä toisiinsa sekä tunnistamalla vastaavia toimintamuotoja toteuttavia organisaatioita voidaan hahmottaa verkostoa, joka toimii osana nykytaiteen ekosysteemejä.

4.1. Keskeisten toimintamuotojen ja niiden suhteiden tunnistaminen

Pro Artibuksen asema nykytaiteen ekosysteemissä Suomessa on erityinen, sillä sen keskeiset kolme toimintamuotoa kattavat monin osin niitä toimintoja, joita nykytaiteen alalla ylipäätään toteutetaan. Toimintamuodot synnyttävät solmukohtia ja virtauksia nykytaiteen systeemisessä vuorovaikutuksessa. Tätä kuvaa edellä esitelty uudistuva kehämalli, joka kuvaa yleisesti nykytaiteen toimintamuotoja. (Kuvio 9.)

Strategiassaan Pro Artibus kuvaa keskeiset kolme toimintamuotoaan kolmiona, jossa välitys lepää taiteilijoiden tuen ja kokoelman päällä. Systeemisestä näkökulmasta kysymys eri toimintojen suhteesta toisiinsa on tätä moniulotteisempi. Tästä näkökulmasta kaikki toiminnot ovat keskenään vuorovaikutuksessa ja vaikuttavat toinen toisiinsa.

Kolmen keskeisen toimintamuodon alla on laaja joukko toimintoja, joita tunnistimme analyysin kautta. Kokoelmatoimintaan kuuluvat kokoelman hallinnointi, deponointi eli teosten sijoittaminen eri tahoille sekä konservointi. Taiteellisen toiminnan tukeen kuuluvat residenssitoiminta sekä julkisen taiteen asiantuntijatyö. Lisäksi kokoelmaan ostetaan teoksia. Välitykseen kuuluvat näyttelyt, yleisötyö, taidekasvatus, julkaisut ja tapahtumat. Täsmennetyt toimintamuodot limittyvät monin osin keskenään sekä suhteessa toiminnan kolmijakoon. (Kuvio 12.)

Kuva 12. Pro Artibuksen toimintamuodot.

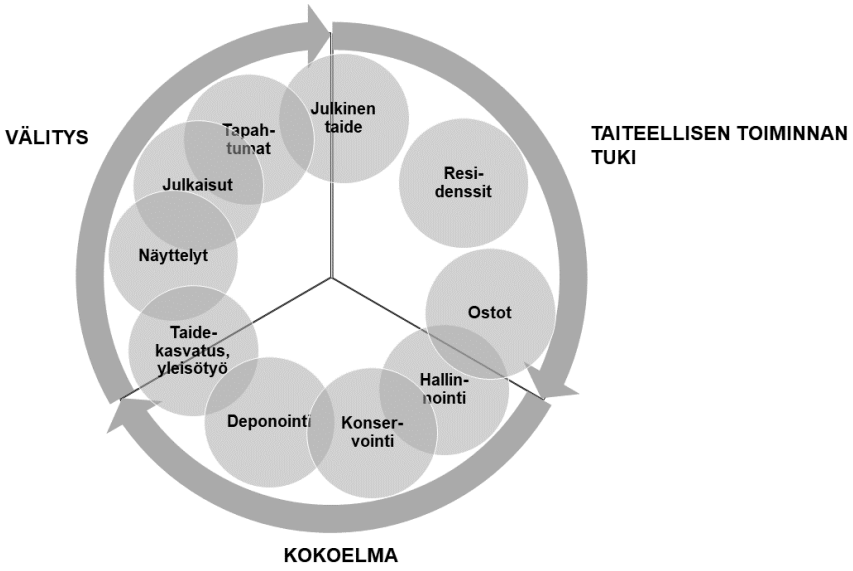

4.2. Suhde muita vastaavia toimintamuotoja toteuttaviin toimijoihin

Systeemisestä näkökulmasta voidaan hahmottaa, kuinka Pro Artibuksen toimintamuodot kytkeytyvät vastaaviin muiden toimijoiden toteuttamiin toimintoihin nykytaiteen alalla. Kehämallin kautta ne voidaan tulkita toiminnoiksi, jotka ylläpitävät nykytaiteen ekosysteemin elinvoimaa ja uudistumista. Pro Artibuksen toimintamuodot ovat osa tätä ekosysteemiä.

Kuvio 13 esittää hahmotelman siitä, kuinka Pro Artibuksen keskeiset toimintamuodot toimivat solmukohtina vastaavien toimintojen verkostossa. Kyseessä on hyvin yleisen tason kuvaus toimintojen ja niitä toteuttavien toimijoiden suhteista. Verkostokuviossa ei ole mahdollista huomioida kaikkia toimintoja tai täsmentää eri toimijoiden välisiä suhteita. Kuvion tarkoitus on alustavasti hahmottaa sitä, miten nykytaiteen alaa voidaan lähestyä systeeminä.

Kuviossa on toimijoita, joilla on vastaavia toimintamuotoja kuin Pro Artibuksella ja joista moni kuuluu myös Pro Artibuksen keskeisiin yhteistyökumppaneihin. Tarkastelu osoittaa varsin selvästi, että suhteessa Pro Artibuksen kokoon ja resursseihin, mikään muu organisaatio ei yhtä kattavasti toteuta kaikkia keskeisiä toimintamuotoja. Toiminnoiltaan yhtä monipuolisia ovat lähinnä museot, joilla on Pro Artibuksesta monin tavoin poikkeavat organisaatiomuodot ja lähtökohdat.

Kuva 13. Toimintamuotojen verkosto Pro Artibuksen näkökulmasta.

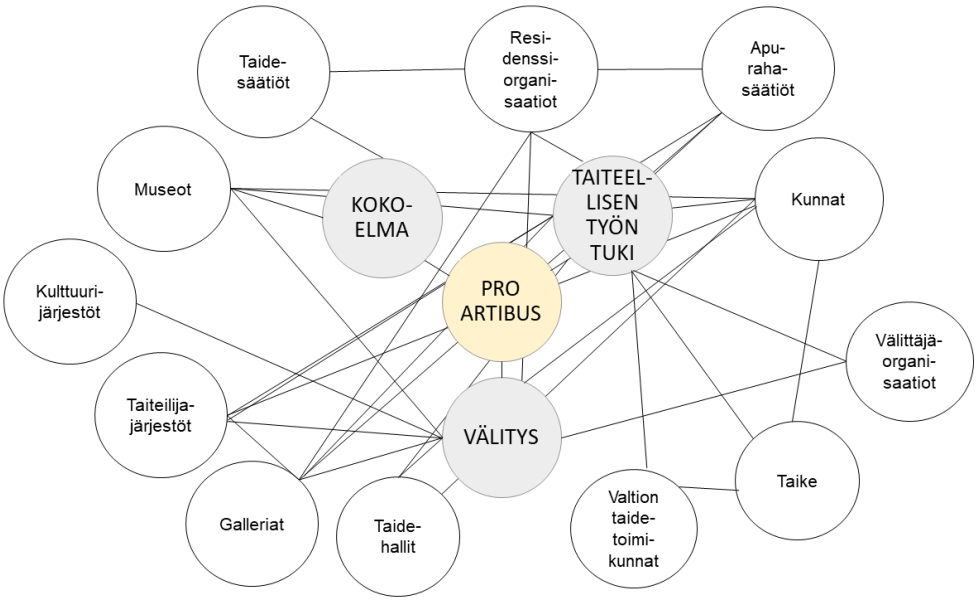

4.2.1. Kokoelma – hallinnointi, kehittäminen, konservointi, deponointi

Taidekokoelmien kanssa aktiivisesti työskenteleviin toimijoihin nykytaiteen ekosysteemissä Suomessa kuuluvat ensisijaisesti museot. Kaikki maan taidemuseot eivät kuitenkaan aktiivisesti kerää nykytaidetta. Sen sijaan näin tekee moni säätiötoimija.

Pro Artibuksella on aktiivista kokoelmatyötä ja organisaatiossa työskentelee esimerkiksi konservaattori. Tässä suhteessa organisaatiota voidaan verrata keskisuuriin ja suuriin taidemuseoihin. Tämä perustelee myös Pro Artibuksen jäsenyyttä Suomen museoliitossa. Uutta Pro Artibuksen kokoelmaan liittyen on, että Tammisaareen on parhaillaan tekeillä uusi museokeskittymä rakennukseen, jossa myös Pro Artibus toimii. [21]

Omaa taidekokoelmaansa hallinnoivana säätiönä Pro Artibuksella on suora yhteys muihin Suomen taidesäätiöiden yhdistyksen jäseniin. Näitä ovat Alfred Kordelinin säätiö, Fortumin Taidesäätiö, Gösta Serlachiuksen taidesäätiö, Signe ja Ane Gyllenbergin säätiö, Taidesäätiö Merita, UPM-Kymmenen Kulttuurisäätiö, Åbo

[21] Samassa osoitteessa Gustav Vasas gata 11 toimivat Galleri Elverketin lisäksi Raaseporin museo sekä tekeillä oleva museorakennus, jonka perustaja on Albert de la Chapellen taidesäätiö.

Akademin säätiö, OP Ryhmän Taidesäätiö sekä Lönnströmin taidemuseo.[22] Moni näistä taidesäätiöistä keskittyy vanhaan taiteeseen. Muihin säätiöihin, joilla on taidekokoelma ja joka aktiivisesti kerää nykytaidetta, kuuluvat Jenny ja Antti Wihurin säätiö ja Saastamoisen säätiö. Molemmat säätiöt tekevät yhteistyötä museoiden kanssa kokoelmien hallinnoinnissa ja hoitamisessa. [23]

Pro Artibuksen kokoelmatyö eroaa muista siinä, että säätiö deponoi kokoelman töitä aktiivisesti julkisiin tiloihin ympäri ruotsinkielistä Suomea. Tämä on tapa levittää tietoa kokoelmasta, ja kytkeytyy siten välitystoimintaan.

4.2.2. Taiteellisen toiminnan tuki – ostot, residenssit, julkinen taide

Pro Artibuksen toiminnassa taiteellisen toiminnan tuki toteutuu osin uusien kokoelmaan hankittavien teosten ja osin taiteilijaresidenssitoiminnan kautta. Residenssitoimintaa toteutetaan tällä hetkellä kolmella paikkakunnalla ruotsinkielisessä Suomessa, ja residenssitaiteilijoita tuetaan verkostojen, teosten tuotantotuen ja näyttelyiden kautta.

Residenssiverkosto osana visuaalisten taiteiden ekosysteemiä Suomessa toimii sekä kansallisesti että kansainvälisesti, ja siitä on kehittynyt merkittävä taiteellisen työn kehittämisen muoto (Heinämaa, 2020; Elfving ym., 2019; Kokko-Viika, 2008). Vakiintuneisiin residenssitoimijoihin, joilla on monipuolista toimintaa kuuluvat Suomenlinnassa sijaitseva HIAP (Helsinki International Artist Program) sekä Suomen Taiteilijaseuran Ateljeesäätiö. Myös Koneen säätiöllä on omaa residenssitoimintaa ja Mustarinda Kainuussa on muodostunut tärkeäksi residenssitoimijaksi.

Taidesäätiöistä Serlachiuksen ja Wihurin säätiöt ylläpitävät residenssitoimintaa Suomessa. Saastamoisen ja Kordelinin säätiöt toteuttavat yhteistyön kautta kansainvälisiä residenssiohjelmia. Kansainvälistä residenssitoimintaa ylläpitävät myös esimerkiksi Svenska kulturfonden ja Suomen Kulttuurirahasto. Valtion tukea residenssitoimintaan kanavoidaan Taiteen edistämiskeskuksen ja Frame Finlandin kautta.

Pro Artibus toimii eri toimijoiden yhteistyönä toteutettavien julkisten taideteosten ja ympäristörakentamisen asiantuntijana. Julkisella sektorilla Taiteen edistämiskeskus ylläpitää julkisen taiteen asiantuntijapalveluja, jotka neuvovat ja tukevat julkisen ja yksityisen sektorin toimijoita rakennetun ympäristön

[22] https://taidesaatiot.fi/ (haettu 24.11.2021)

[23] Wihurin säätiö tekee yhteistyötä Rovaniemen taidemuseon kanssa ja Saastamoisen säätiön kokoelma on osa EMMA-museon organisaatiota Espoossa.

taidehankkeiden käynnistämisessä sekä taidehankintaprosessien ja toimintakonseptien kehittämisessä. Taike myöntää myös avustusta yhteisöille, joka hankkivat rakennuskohteisiinsa taideteoksia.

Valtion taideteostoimikunnan tehtäviin kuuluu hankkia taidetta valtion kiinteistöihin ja valtion käytössä oleviin rakennuksiin. Toimikunta tekee hankintoja vuosittain budjettiin varatulla määrärahalla, jota ei suhteuteta rakentamisen kustannuksiin. (Myllyntaus & Karttunen, 2021, s. 11, 23). Kuntatasolla suuri osa kaupungeista on sitoutunut prosenttiperiaatteeseen, jossa prosentti rakennuskustannuksista kohdistetaan taiteeseen. Myös pienemmät kunnat toteuttavat julkisen taiteen hankkeita uudisrakentamisen sekä korjausrakentamisen yhteydessä.[24]

Suomessa julkisia taideteoksia toteutetaan myös yksityisten toimijoiden ja yhteistöiden kautta. Pienemmät taideorganisaatiot voivat koordinoida hankkeita.[25] Myös visuaalisten alojen taiteilijoiden yhdistys Suomen Taiteilijaseura ja muotoilualan asiantuntijajärjestö Ornamo pyrkivät aktiivisesti lisäämään tietoutta ja asiantuntemusta julkisesta taiteesta.

4.2.3. Välitys – näyttelyt, tapahtumat, julkaisut, pedagogiikka

Pro Artibus välittää taidetta yleisön nähtäville toteuttamalla näyttelytoimintaa Sinnessä Helsingissä ja Galleri Elverketissä Tammisaaressa. Vuonna 2020 Suomessa toimi kaikkiaan 121 taidegalleriaa 31 eri paikkakunnalla. Suuri osa keskittyy Helsinkiin.

Gallerioita ylläpitävät yksityiset, julkiset sekä kolmannen sektorin organisaatiot. Julkisen sektorin gallerioita ylläpitävät esimerkiksi kunnat sekä taideoppilaitokset. Yksityisiä gallerioita ylläpitävät yritykset tai yksityiset elinkeinonharjoittajat. Kolmannen sektorin organisaatioihin kuuluu esimerkiksi valtakunnallisia ja alueellisia taiteilijaseuroja ja -liittoja, muita rekisteröityjä taide- tai taiteilijayhdistyksiä, -seuroja tai säätiöitä, taiteilijavetoisia työryhmiä tai kollektiiveja sekä osuuskuntia. (Salmenoja, 2021.)

Frame Finlandin ylläpitämässä galleriatilastossa gallerioihin luetaan myös julkisen sektorin ylläpitämät taidehallit.[26] Helsingin Taidehallin omistaa yksityinen

[24] https://www.taidekayttoon.fi/taide-kayttoon-kunnissa (haettu 28.11.2021)

[25] Esimerkiksi Seinäjoella taidehalli koordinoi julkisen taiteen hankkeita. https://www.seinajoentaidehalli.fi/julkinen-taide/ (haettu 29.11.)

[26] Porvoon Taidehalli, Seinäjoen taidehalli, Turun Taidehalli / Valokuvakeskus Peri

säätiö, jonka taustalla ovat taiteilija- ja taidejärjestöt.[27] Suomessa taidehalleja on muihin Pohjoismaihin verrattuna varsin vähän.[28]

Ylläpitäjien lähtökohdat ja resurssit vaikuttavat gallerioiden toimintaan. Julkisen ja kolmannen sektorin toimijoiden ylläpitämien gallerioiden ei ole välttämätöntä tavoitella voittoa, jolloin kaupallisuutta ei tarvitse huomioida esiteltävän taiteen muodoissa tai sisällöissä. Pro Artibuksen voittoa tavoittelematon galleriatoiminta eroaa tässä kaupallisista taidegallerioista. Säätiöpohjaiset toimijat kuten Pro Artibus tai Helsingin Kalasatamassa sijaitseva taidehalli Kohta voivat usein luottaa muita kolmannen sektorin toimijoita vakaampaan toiminnan perusrahoitukseen.

Pro Artibuksen järjestämät tapahtumat ja julkaisutoiminta nojaavat näyttelytoimintaan ja kokoelmaan. Niin tekevät myös yleisötyö ja taidekasvatus, jossa kohderyhmänä ovat etenkin lapset. Pro Artibuksen lähtökohdista kyse on taidekasvatuksen tarjoamisesta ruotsin kielellä ja suomenruotsalaisen kulttuuriperinnön välittämisestä ruotsinkielisessä Suomessa. Siten toiminta linkittyy alueellisten kulttuuritoimijoiden sekä taidekasvatuksen verkostoihin.

Suomen kunnissa järjestetään taiteen perusopetusta eli tavoitteellista eri taiteenalojen opetusta oppilaitoksissa sekä kansalais- ja työväenopistoissa. Taidekasvatusta tarjoavat myös lastenkulttuurikeskukset.[29] Pohjanmaan maakunnassa toimii lastenkulttuuriverkosto BARK, jonka jäseninä ovat maakunnan 15 kuntaa ja Kokkolan kaupunki.[30] Verkosto edistää maakunnan lastenkulttuuria, toimii välittäjänä eri lastenkulttuuritoimijoiden välillä sekä tarjoa yhteistyömalleja ja -kanavia.

[27] Taustajärjestöt: Helsingin kaupunki, Suomen Taiteilijaseura, Taidemaalariliitto, Suomen Taidegraafikot ry, Suomen Kuvanveistäjäliitto, Suomen Arkkitehtiliitto SAFA, Teollisuustaiteen liitto Ornamo ry, Suomen Taideteollisuusyhdistys, Suomen Taideakatemian Säätiö, Suomen Taideyhdistys, Tampereen taiteilijaseura, Turun Taideyhdistys. https://taidehalli.fi/helsingin-taidehalli/ (haettu 28.11.2021)

[28] Perinteisesti taidehalleja ovat perustaneet taideyhdistykset, ja ne toimivat tanskalaisen Kunsthalle-perinteen mukaisesti näyttelytiloina, joilla ei ole omia kokoelmia. Ruotsissa suurin osa taidehalleista on kunnallisia. Pohjoismaisesta kartoituksesta ks. Engqvist & Möntmann, 2018.

[29] https://www.kuntaliitto.fi/opetus-ja-kulttuuri/kunnan-kulttuuritoiminta/taidekasvatus-ja-taiteen-perusopetus (haettu 28.11.2021)

[30] Pohjanmaan maakuntaan kuuluvat Luoto, Kruunupyy, Pietarsaari, Pedersöre, Uusikaarlepyy, Vöyri, Mustasaari, Isokyrö, Laihia, Vaasa, Maalahti, Korsnäs, Närpiö, Kaskinen ja Kristiinankaupunki. http://bark.pohjanmaa.fi/ (haettu 28.11.2021)

Alueellisiin kulttuuritoimijoihin kuuluu 14 kaksikielisen kunnan muodostama SÖFUK (Svenska Österbottens förbund för utbildning och kultur), joka edistää ruotsinkielistä kulttuuritoimintaa.[31] Ympäri ruotsinkielistä Suomea toimii Luckan, jonka toimipisteet muu muassa tarjoavat neuvontapalveluita ja kulttuuritoimintaa. Lisäksi Luckan tuottaa ja koordinoi kulttuuritapahtumia ja -projekteja yhteistyössä muiden järjestöjen ja yhdistysten kanssa. Luckanin tavoitteena on tehdä suomenruotsalaisuutta alueellisesti tunnetummaksi.[32]

4.2.4. Suuremman ekosysteemin osia

Suomenruotsalainen kulttuurinen konteksti ja lähtökohta sekä säätiömuodon turvaamat resurssit ja rahoituspohja vaikuttavat Pro Artibuksen toimintamuotoihin. Näiden toimintamuotojen tarkastelu ja niiden kautta hahmottuva toimijaverkosto tarjoavat yhden näkökulman nykytaiteen ekosysteemiin. Samalla on selvää, että visuaalisten taiteiden ekosysteemin kuvaus vaatii moninaisia näkökulmia ja enemmän tutkimusta.

Kuviossa 14 on koottu yhteen toimijoita, jotka voidaan nähdä olennaisina nykytaiteen alalle uudistuvana kehänä ja jotka on tärkeä ottaa huomioon tulevissa analyyseissa nykytaiteen laajemmasta ekosysteemistä.

Kuva 14. Visuaalisten taiteiden keskeisiä toimijoita Suomessa.

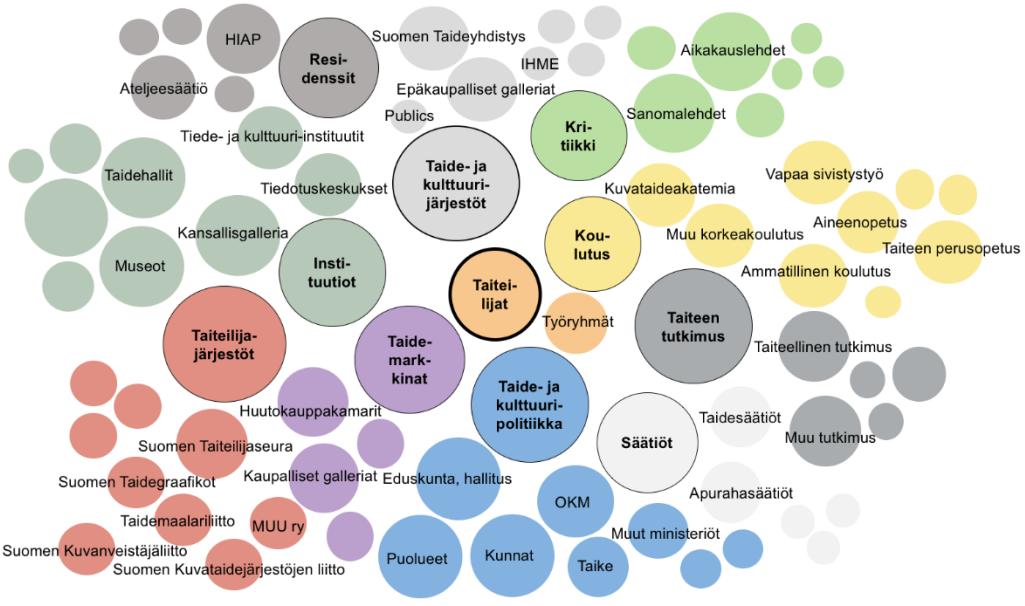

[31] https://www.sofuk.fi/index.php/verksamhet/om-oss (haettu 28.11.2021)

[32] https://luckan.fi/fi/ (haettu 28.11.2021)

5 YHTEENVETO – TULEVAISUUSNÄKÖKULMA

Tässä työpaperissa tarkastelimme mahdollisuuksia hahmottaa toimintaedellytyksiä visuaalisten taiteiden aloilla Suomessa ekosysteeminäkökulmasta. Luonnontieteissä ekosysteemit viittaavat itsesäätéleviin järjestelmiin, joiden päämäärä on organismien selviytyminen. Kulttuuriset ekosysteemit taas voidaan nähdä ihmisten välisinä yhteyksinä, jotka nojaavat yhteisiin tavoitteisiin ja arvopohjiin.

Rinnastuksissa ekologisiin systeemeihin on ongelmansa. Liian kapeasti ymmärrettynä kulttuurinen ekosysteemi voi näyttäytyä luonnollistettuna järjestelmänä, jossa heikot toimijat on tuomittu häviämään, jos ne eivät sopeudu vahvempien ehtoihin. (Gordon-Nesbitt, 2012, s. 5.) Laajempi näkökulma ottaa huomioon lukuisat toisiinsa limittyvät systeemit ja sen, miten erilaiset olosuhteet vaikuttavat toimintoihin eri systeemeissä. Elinvoimainen systeemi muodostuu jatkuvassa neuvottelussa ja uudistumisessa, joka on kulttuuristen prosessien edellytys.

Millaisia ovat syventävän systeemisen analyysin mahdollisuudet nykytaiteen alalla? Millaisia haasteita ja mahdollisuuksia taideorganisaatioiden toiminnassa voidaan hahmottaa tulevaisuudessa?

Tässä työpaperissa esitimme uudistuvaa kehää (kuvio 9) eräänä nykytaiteen toimintojen kuvauksen keskeisenä mallina. Kehän muodostavat uusien teosten luominen (taideteokset, tapahtumat ym.), välitys (esittäminen, viestintä ym.), säilyttäminen (kokoaminen, arkistointi) sekä arviointi ja levitys (tiedontuotanto, historiankirjoitus). Toimijat ylläpitävät kehää toimintojensa kautta. Jatkuvasti testataan ja arvioidaan sitä, mitkä resurssit ja voimavarat ovat ratkaisevia missäkin vaiheessa. Kukin organisaatio työstää jatkuvasti sitä, mistä näkökulmasta ja missä muodoissa investoinnit ja arvonmuodostumiset – suorat tai välilliset – toiminnassa ilmenevät.

Tarkastelu osoittaa, että ekosysteeminäkökulma tarjoaa mahdollisuuksia nykytaiteen alan ja sen toimintojen tutkimukseen ja kehittämiseen. Olennaista on hahmottaa kokonaisuudesta rajattuja systeemejä, jotka koostuvat vuorovaikutuksessa olevista toimijoista, niiden ympäristöstä ja niihin sisältyvistä energiavirroista. Nykytaiteen ala koostuu monista vuorovaikutuksessa olevista toimijoista, joiden suhteet ja toimintatavat ovat osin itsenäisiä, osin taas osa muuttuvien järjestelmien toimintaa.

Kokonaisuus voidaan nähdä organismina, jolle ovat ominaisia muutos ja riippuvuussuhteet. Olennaista on hahmottaa tapahtumien sijaan prosesseja, identiteettien sijaan suhteita ja rakenteiden sijaan muutoksia.

Tarkastelussa Pro Artibus toimi esimerkkitapauksena pienemmästä taideorganisaatiosta. Sen perusteella voidaan tiivistää seuraavat johtopäätökset:

1. Pienemmät taideorganisaatiot luovat erityyppisiä arvoja osana visuaalisten taiteiden ekosysteemiä. Ne toimivat monien toimintamuotojen kautta osana kulttuurin uudistuvaa kehää. Ne toimivat solmukohtina ja syöttävät energiaa eri kohdissa systeemiä. Taloudellisen arvon lisäksi niiden toiminta luo esimerkiksi yhteiskunnallista, sosiaalista ja taiteellista arvoa.

2. Ekosysteemin luonteeseen kuuluu jatkuva muutos. Pienempien taideorganisaatioiden kohdalla keskeinen kysymys on elinvoimaisuuden ylläpitäminen. Olennaista on omien toimintojen hahmottaminen suhteessa muihin toimijoihin ja toimintoihin systeemissä. Tämän kautta ratkaistaan, mihin toimintoihin keskitytään, mitä tehdään yksin ja mitä voidaan tehdä yhdessä muiden toimijoiden kanssa. Olennaista on seurata, mitä taiteessa tapahtuu sekä kirkastaa oman toiminnan relevanssi taiteilijoille sekä muille keskeisille kohderyhmille. Yhteistyön ja riippuvuussuhteiden sekä kulttuuristen kontekstien tunnistaminen on tärkeää, jotta voidaan erottaa keskeiset resurssit ja arvoverkot.

3. Toimijat tarvitsevat tietoa, jotta voivat hahmottaa omaa paikkaansa osana ekosysteemiä. Tämä edellyttää itsearvioinnin prosessien ylläpitoa sekä toiminnan ja päämäärien muutosten ennakointia. Suomessa visuaalisten taiteiden ekosysteemiä ei ole tehty yhtä näkyväksi kuin esimerkiksi musiikin tai elokuvan aloilla. Näyttää siltä että, muihin taiteen toimialoihin sekä pohjoismaisiin kollegoihinsa verrattuna nykytaiteen toimijat Suomessa hahmottavat varsin vähän sitä, miten ekosysteeminäkökulma voi tukea kaikkia osapuolia. Näin ollen on tarvetta kattavammalle ja syventävälle nykytaiteen ekosysteemin kartoitukselle.

LÄHTEET

Becker, H. S. (1983). *Artworlds.* University of California Press.

Bourdieu, P. (1971). *Champ du pouvoir, champ intellectuel et habitus de classe*, Scolies, Cahiers de recherche de l'Ecole normale supérieur, 1, 1971, p.7–26.

Danto, A. (1964). *The Artworld*, The Journal of Philosophy, Vol. 61, No. 19, American Philosophical Association Eastern Division Sixty-First Annual Meeting (Oct. 15, 1964), pp. 571–584.

Dickie, G. (1974). *Art and the Aesthetic: An Institutional Analysis*. Cornell University Press.

Elfving, T., Kokko, I. & Gielen, P. (eds.) (2019). *Contemporary Artist Residencies. Reclaiming Time and Space*, Valiz, Amsterdam.

Engqvist, J.H. & Möntmann. N. (2018). *Agencies of Art. A report on the situation of small and medium-sized art centers in Denmark, Norway and Sweden*. OK BOOK, Oslo. http://www.tenstakonsthall.se/uploads/208-Agencies%20of%20Art.pdf

Eriksson, K. (toim.) (2015*). Verkostot yhteiskuntatutkimuksessa*. Gaudeamus.

Gordon-Nesbitt, R. (2012). *Value, Measure, Sustainability: Ideas towards the future of the small-scale visual arts sector*. Common Practice, London.

Gronow, B. (2021). Suomenruotsalaisuutta etsimässä. *AntroBlogi*. https://antroblogi.fi/2021/11/suomenruotsalaisuus-vahemmistot/?fbclid=IwAR0dyWJI9jwHEpf_8hI3IsCcSCKdskE2vcNL-fuRSymqGSMN2YsucWAk2Wc

Heinich, N. (2014). *Le paradigme de l'art contemporain. Structures d'une révolution artistique*, Paris, Editions Gallimard.

Heinämaa, R. (2020). *Suomalainen residenssitoiminta tänään – nykytilanne ja kehittämistarpeet*. Föreningen Konstsamfundet r.f. https://konstsamfundet.fi/wp-content/uploads/2021/03/Suomalainen-residenssitoiminta-ta%CC%88na%CC%88a%CC%88n-1.pdf

Hiltunen, R. 2020. *Katsaus biisiviennin alati muovautuvaan ekosysteemiin*. Music Finland. https://musicfinland.fi/fi/tutkimukset/katsaus-biisiviennin-alati-muovautuvaan-ekosysteemiin

Hirvi-Ijäs, M., Renko, V. & Lahtinen, E. (2021). *Yhteiset pelisäännöt. Säätiörahoituksen merkitys kulttuuri- ja sivistysjärjestöjen toiminnassa*. Cuporen verkkojulkaisuja 66. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore. https://www.cupore.fi/images/tiedostot/2021/yhteiset_pelisaannot_raportti_cupore_verkkojulkaisu_66.pdf

Holden, J. (2015). *The Ecology of Culture. A Report commissioned by the Arts and Humanities Research Council's Cultural Value Project*. Arts & Humanities Research Council.

Ilmavirta, T. (2020). Mitä ovat musiikkialan arvoverkot? Music Finland. https://musicfinland.fi/fi/tutkimukset/mitae-ovat-musiikkialan-arvoverkot

Karttunen, S. & Virolainen, J. (2016). *Viennistä vuoropuheluun, vaikutteista verkostoihin. Selvitys suomalaisen nykytaiteen kansainvälistymisestä*. Tutkimusta ja tietoa 1/ 2016. Cupore ja Visuaalisen taiteen keskus Frame.

Kokko-Viika, I. (2008). *Taiteilijaresidenssitoiminnan rooli nykytaiteen tuotannossa*. Jyväskylän yliopisto.

Laaksonen, V. (2019). *Toinen aika. Kuvataiteen vapaa kenttä ja toimintakulttuurin muutos ekosysteemissä. Kriittinen katsaus postkuratoriaaliseen toimintaan taiteilijakuraattorin näkökulmasta.* Praxis. Taideyliopiston Kuvataideakatemia.

Luhmann, N. (2000). *Art as a Social System*. Stanford University Press.

Löfgren, M. (2014). *Inga undantag. Värdeskapandet i små och medelstora samtidskonsthallar*. Riksutställningar & Klister.

von Maanen, H. (2009). *How to Study Art Worlds: On the Societal Functioning of Aesthetic Values*. Amsterdam University Press.

Moore, J. F. (1993). Predators and Prey. A New Ecology of Competition. *Harvard Business Review*, May-June 1993.

Myllyntaus, O. & Karttunen, S. (2020). *Julkinen taide aluerakentamisessa ja -kehittämisessä: Taloudellisen arvon tunnistaminen ja arviointimenetelmät*. Cuporen verkkojulkaisuja 65. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore.

Mäkelä, V. (2017). *The re-birth of Finnish film: An ecosystem point of view*. Master thesis. Aalto University School of Business.

Nuopponen, A. & Harakka, T. *Ekosysteemi – metaforasta käsitemalliin.* Terminfo 2/2014. Sanastokeskus.

Salmenoja, K. (2021). *Taidegalleriatilasto 2020*. Frame Contemporary Art Finland. https://frame-finland.fi/wp-content/uploads/2021/09/Frame-Finland-taidegalleriatilasto-2020-web.pdf

Selder, H. (2020). *Utanför de institutionella väggarna*. Statens konstråd.

Sokka, S., Renko, V. & Lahtinen, E. (2020). *Toimialojen edistäjät ja toiveiden tynnyrit. Taiteen tiedotuskeskusten toiminta ja asema*. Cuporen verkkojulkaisuja 60. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore.

Thelwall, S. (2011). *Size Matters: Notes towards a Better Understanding of the Value, Operation and Potential of Small Visual Arts Organisations*. Common Practice.

Valkokari, K. (2009). *Yhteisten tavoitteiden ja jaetun näkemyksen muodostuminen kolmessa erityyppisessä verkostossa*. VTT Publications 715.

Valkokari, K. (2015). Business, Innovation, and Knowledge Ecosystems: How They Differ and How to Survive and Thrive within Them. *Technology Innovation Management Review,* 5(8):17-24.

Valkokari, K., Salminen, J., Rajala, A., Koskela, M., Kaunisto, K., Apilo, T. (toim.) (2014) *Ekosysteemit ja verkostojen parviäly. Tulevaisuuden liiketoiminnan suuntaviivoja.* VTT Technology 152.